

Peter Hatlebakk. Foto: privat.

Peter Hatlebakk
Leder, HIFO

Kjære HIFO-medlemmer,

Debatten om læreplanene er godt i gang. HIFOs skolepolitiske plattform, som ble trykket i forrige nummer av *Historikeren*, tar til orde for en styrking av historieundervisningen i

skolen. Norge er ett av få land i Europa som ikke har et eget historiefag i grunnskolen, og den gjeldende læreplanen i samfunnsfag har nesten ikke en historisk dimensjon. I videregående skole har de studiespesialiserende elevene historiefag, men særlig eldre historie har tapt timer og vekt i helheten.

De unges kunnskap om historie og bevissthet om historisk endring er viktigere enn noen gang. Vi lever selv i en historisk situasjon hvor både et dyphistorisk eller antropologisk blikk på endring er viktig for å orientere seg, for klimaendringer og teknologier som AI er simpelthen nye fenomener som gjør at menneskeslekten igjen befinner seg på en fremmed klode. Den internasjonale situasjonen er kjennetegnet av voksende klasseforskjeller, nasjonalisme, internasjonal krig og konkurranse mellom stormaktene om ressurser og land. Oppvakt medborgerskap forutsetter derfor også kunnskap om den «gamle» historien på måter som var mindre innlysende for få år siden.

I dette nummeret er deler av debatten om ønsket om et eget historiefag trykket. Les, del, og spre det glade budskap!

HIFO har et stigende medlemstall, og medlemskap i organisasjonen vår er blant annet å støtte arbeidet for et sterkere historiefag i skolen.

Arbeidet for å organisere Historiedagene 2025 pågår, men tross konstruktiv dialog med en rekke fagmiljø er det enda ikke en hovedarrangør klar. I et akademia preget av kutt er det kanskje forståelig, og kanskje et uttrykk for at fagmiljø i omstilling ikke har overskudd til å ta ansvar for organiseringen. Vår felles samtale og vår felles faglige møteplass

er en hovedoppgave for foreningen, og jeg vil forsikre om at HIFO vil gjøre alt som er mulig for å sikre at det blir Historiedager også neste år.

Historiedagene driver historiefaget i Norge fremover, og som arrangør setter ditt fagmiljø agendaen for mer enn 200 historikere. Ta kontakt med meg dersom du eller ditt fagmiljø vil bidra til organiseringen av neste års historiedager.

*Beste hilsener,
Peter Hatlebakk*

Innhold

Leder	
Lederen har ordet – <i>Peter Hatlebakk</i>	2
HIFO-nytt	
Styre- og lokallagsseminar - <i>Oda Karin Brunsell Harsvik</i>	6
Årets vinner av HIFOs Fritt Ord-pris - <i>Ingrid Eskild</i>	8
Historien om et fellesskap: Et reisebrev fra de jødiske samfunnene i Oslo og Trondheim - <i>Noa Ben-David</i>	12
Historien er tilbake – men ikke i skolen - <i>HIFOs utdanningspolitiske utvalg</i>	14
Aktuelt	
Utdanningshistorie som fagfelt i Norge - <i>Merethe Roos</i>	16
Historielæreren	
Nobels fredspris 2024: Nihon Hidankyo - <i>Guro Stavseng Slinning</i>	19
Palestina, gullgravere og uutholdelige statuer på faglig-pedagogisk dag - <i>Jonas Bertelsen Enge</i>	22
Museum	
Kongsberg sølvverk og bergstad 400 år - <i>Bjørn Ivar Berg</i>	27
Digital humaniora	
Fanget i fortiden, husket i fremtiden - <i>Inger Fagerberg Hallem og Karianne Hansen</i>	34
Debatt	
En faghistoriker på Instagram: Refleksjoner etter ett år med folkemord - <i>Pål Nygaard</i>	40
Holocaustundervisning etter 7.oktober - <i>Anders Granås Kjøstvedt, Claudia Lenz, Vibeke Kieding Banik, Fredrik Stenshjem Hagen</i>	46
Bokmelding	
Glimrande språkhistorie frå Grepstad - <i>Truls Haugen Sletvold</i>	50
Fotospalta	
Frå Zapffes «Film, mugne» - <i>Arthur Tennøe</i>	52
HIFO-Quiz	
Quiz - <i>HIFO Bodø</i>	54

Vårt nye redaksjonsmedlem Truls Haugen Sletvold forteller om dette nummerets forsidebilde: Morgenen 27. august 2022 oppsto en massiv brann i Elgeseter gate 30B. Jugendgården, som ble bygget i 1911, var siden 50-tallet på Trondheim kommunes rivelliste, før politikerne snudde. I årene jeg vokste opp på tidlig 2000-tall var det konstant prat om hva som skulle skje med den tomme og forlatte «Jugenddrønninga». Irritasjon over manglende vilje eller tiltak virket som en allmenn tilstand når temaet kom på bordet. Brannen, som kjentes urovekkende beleilig for beslutningsveggrerne i kommunen, virket å avgjøre drønningas skjebne. Året etterpå ble det avgjort at bygget skulle selges. Finnes det håp for å få gjenreist henne til fordums prakt? God save Jugenddrønninga

Den norske historiske forening ble stiftet i 1869 og utgav *Historisk tidsskrift* for første gang i 1871, som nå er Norges eldste eksisterende vitenskapelige tidsskrift. I 1990 ble foreningen slått sammen med Norsk historikerforening (HIFO) og Norsk komité for historisk vitenskap. Den nye konsoliderte organisasjonen tok forkortelsen HIFO, og foreningen overtok funksjoner fra alle de tre eldre foreningene.

Den norske historiske forening
Universitetet i Agder
Fakultet for humaniora og pedagogikk, Universitetsveien 25 E, Ekspedisjonen,
4630 KRISTIANSAND S. Telefonnummer: 988 72 680

Historikeren kommer ut med fire nummer i året. Manusfrist for hefte 1/2025: 21. januar. Manuskrifter sendes redaksjonen som vedlegg til e-post skrevet i Word, til historikeren@hifo.no. Annonsepriser (svart-hvitt/farge): 1500/2000 kr per helside, 750/1500 kr per halvside. 2500 kr per bakside (farger)

Grafisk produksjon: Kjersti Hjelmealand Brakstad. Trykk: Hurtig-trykk

ISSN 1891-6600

Redaksjonen

Aldent er ventetid, det kjem av latin “ad” og “venire”. I desse dagar ventar nokon på Kristus, imens andre ventar på framtida. Som kronikken til det utdanningspolitiske utvalet i HIFO slår fast: historia er tilbake, fordi vi lever i ei uroleg samtid. I søken etter forståing, trøyst eller eksempel på at forandring er mogleg, ser vi til fortida for å førebu oss på det som kjem. Historikeren kjem altså godt med, også i desember.

Styremedlem i HIFO og redaksjonsmedlem Oda Karin Brunsell Harsvik gir først rapport frå årets lokallagsseminar i Bergen, eit viktig haldepunkt for HIFO. Vi minner om at vi i Historikeren alltid blir glad for tekstar som fortel om aktivitet i lokallaga!

Vinnar av årets Fritt Ord-pris, Ingrid Eskild, fortel om si masteroppgåve kor ho studerte tidsskriftet *Al-Muqtataf*, redigert i Beirut på slutten av 1800-talet. Ho argumenterer for at det populære bladet bidrog til ei ny forståing av «historisk tid» gjennom materielle forhold, og viser at ideen om at fortida beveger seg gjennom notida og inn i framtida er eit foranderleg, epistemologisk konsept.

Noa Ben-David fortel i sitt reisebrev om innsamling av kjelder om jødiske integreringserfaringar etter andre verdenskrigen. Brotsverk mot menneskeslekta er tema på debatt-sidene, kor eit knippe historikarar argumenterer for at holocaust må bli framstilt som noko unikt i norske klasserom. Deretter skriv Pål Nygaard i sitt debatt-essay om korleis han ser på rolla som faghistorikar kombinert med hans engasjement for det palestinske folk. Han har erfart at engasjementet ikkje saboterer for hans analytiske evner, men at det heller driv han vidare i ein søken etter forståing og kontekstualisering.

Guro Stavseng Slinning og Jonas Bertelsen Enge skriv under «Historielæreren» i denne utgåva, med utgangspunkt i ei fersk utstilling ved Nobels fredssenter og fagdag for lektorar på Blindern. Teksten om utdanningshistorisk nettverk står som eit godt døme på korleis historikarar kan organisere seg på tvers for å løfte eit tema. Fanger.no er eit anna inspirerende initiativ for å samle trådar: Falstadsenteret og ARKIVET har samla Norsk digitalt fangearkiv over deporterte menneske under den tyske okkupasjonen på nett. Og i Kongsberg feirar dei at bergstaden er 400 år, markert med ein tekst av Bjørn Ivar Berg.

I tillegg til regional quiz frå Bodø, kan du lese ei bokmelding full av begeistring frå vårt nye redaksjonsmedlem Truls Haugen Sletvold. Og i årets siste fotospalte løftar Arthur Tennøe fram arkivet etter filosofen Peter Wessel Zapffe. «Film, mugne» har så visst bevaringsverdi.

God lesing!

Om Historikeren

Redaksjonen er for tiden fordelt utover Oslo, Lund, Trondheim og Sør-Fron. Kontakt redaksjonen på e-postadressen historikeren@hifo.no. Redaktør: Eli Morken Farstad Redaksjonsmedlemmer: Amund Bækken Blakar, Oda Karin Brunsell Harsvik, Andreas Eliassen Grini, Vera Fiveland, Magne Klasson og Truls Haugen Sletvold.

Styre- og lokallagsseminar 16. – 17. november

Styret og et knippe medlemmer fra lokallagene hadde et møte i vakre Bergen over en værmessig vekslende helg. På agendaen stod diskusjoner rundt å verve flere medlemmer, oppdatering på hva som foregår i lokallagene, informasjon om det resterende og det kommende året samt sosialt samvær.

Oda Karin Brunsell Harsvik
Redaksjonsmedlem og styre-
medlem i HIFO

Oppstarten fikk alle en liten oppdatering om hva som skjer i lokallagene, og undertegnede kan melde om at det skjer mye spennende! Vi vil oppfordre alle medlemmer til å delta aktivt på ulike arrangementer, både quizer og foredrag som arrangeres av lokallagene. Redaksjonen vil også oppfordre de som arrangerer å skrive en liten sak til oss, så vi kan dele erfaringer og ideer i medlemsbladet vårt!

Det ble en fruktbar diskusjon rundt hvordan vi kan verve flere medlemmer til HIFO. Vedtektene sier i dag at man må inneha en mastergrad i historie for å kunne bli inntatt som medlem, selv om man også kan sende en søknad til styret for å få godkjent om man for eksempel underviser i historie med årsstudium

som bakgrunn. Vi ønsker oss flere historielærere inn i lauget, og hadde en samtale rundt hvordan og hvorvidt vi kan få dette til å skje.

Et viktig punkt på programmet var styremøtet, hvor arbeidsplanen ble diskutert. I tillegg holdt vi et lokallagsmøte for de oppmøtte lokallagene.

På seminaret fikk vi også muligheten til å ha noe faglig påfyll. En liten del av lørdagen ble tilbragt ute i pøsende regn og intense haglbyger mens vi fikk høre historien om Bergens eldre utdanningshistorie av Arne Solli og Baard Skogstrand. De to holdt en positiv og underholdende stemning under ellers kjipe værforhold. På søndag fikk vi gleden av å bli omvist på Universitetsmuseet i Bergen, og fikk vite om museets historie fra opprettelsen i 1865 til nå. Søndagen ble avsluttet her, hvor været plutselig hadde slått over til en solfylt dag. Bergen fikk vist seg fram, og vi fikk avsluttet på best mulige måte.

Vi fikk blant annet en oppdatering om hva Skole-HIFO jobber med, fra Andreas Bagås Lien og Geir Ove Halvorsen. Foto: Oda Karin Brunsell Harsvik

Arne Solli og Baard Skogstrand fortalte oss om Bergens eldre utdanningshistorie, som også foregikk i ly fra hagl og regn. Foto: Oda Karin Brunsell Harsvik

Årets vinner av HIFOs Fritt Ord-pris: Making Progress Legible

Jeg hadde den ære av å bli tildelt HIFOs Fritt ord-stipend for min masteroppgave Making Progress Legible. Historicity and Materiality in Al-Muqtataf, 1876-1885, avlagt ved Universitetet i Oslo våren 2023, veiledet av professor Toufoul Abou-Hodeib. Overrekkelsen skjedde på Norske historiedager i Bodø

Ingrid Eskild
Doktorgradsstipendiat i
kulturhistorie, Universitetet
i Oslo

å besvare. Stipendet bidrar til at endelig punktum ikke er satt.

I masteroppgaven min ønsket jeg å undersøke nye ideer om tid og framskritt i det som kalles «den arabiske opplysningstid» på slutten av 1800-tallet. Nedslagsfeltet mitt ble Beirut på 1870- og 80-tallet og det arabiske populærvitenskapelige tidsskriftet *al-Muqtataf*, en vidunderlig rik utgivelse som min veileder tipset meg om. *Al-Muqtataf* var det første av sitt slag i den arabiskspråklige verdenen, men var utformet etter lignende utgivelser fra USA og Europa. Redaktørene av *al-Muqtataf* hadde tilgang til disse gjennom deres omgang med amerikanske misjonærer. Bladet kom ut månedlig og var fylt av essays, artikler og leserinnlegg som rent ut bejublet den moderne verdenens vitenskapelige fremskritt. Tekstene var (etter datidens standard) rikt illustrert med grafiske trykk – fra mikroskopbilder av insekter og bakterier til modeller av solsystemet, eksotiske bilder av stammefolk og detaljerte trykk av tekniske

instrumenter. Fordi befolkningen i de arabiske landene hadde større tilgang på utdanning i denne perioden, fikk tidsskriftet raskt en stor leserskare og ble et av de mest populære i sin sjanger i hele regionen. Det var fascinerende å forestille seg hva leserne av dette tidsskriftet måtte ha opplevd da de fikk en kopi i hende: et vell av verdens rikdom, en optimistisk fortelling om framskrittet som skulle bre seg over hele kloden, gitt at kunnskapen fikk bre om seg via nettopp slike utgivelser. Dette var det også redaktørens uttalte ambisjon å bidra til.

I en artikkel fra 1882 skriver redaktørene: «Vi blir triste når vi sammenligner Østens tilstand, dets folk og språk, med Europa og Amerika. For mens disse landene praktisk talt flyr ut av denne verdenen, ligner vi en døv, ubevegelig stein». Tidsskriftet var fullt av slike metaforer. Redaktørene hadde åpenbart adoptert fortellingen om at historien utvikler seg fra stillstand og barbarisme til bevegelse og sivilisasjon, men brukte samtidig mye spalteplass på å motstride en enkel linearitet i historien. Like fullt ville redaktørene bøte på det de opplevde som stillstand i møte med vestens vitenskapelige progressivitet ved å mobilisere til handling og bevegelse. Deres verktøy for å oppnå dette var *al-Muqtataf*, og mitt hovedargument i oppgaven er at dette tidsskriftet var med på å gi form til en nyvunnen forståelse av «historisk tid».

Idéen om at fortiden beveger seg via nåtiden og inn i fremtiden kan virke som en stabil konfigurasjon som rammer inn menneskelig erfaring, men er egentlig

en epistemologisk konstruksjon som har sin egen historie. «Historisk tid» slik fenomenet framsto i tekster fra 1800-tallets Beirut, var særlig informert av ideen om framskritt. Dette er vist gjennom tidligere studier av tidsskriftet, men disse studiene har vært orientert rundt språk og tekst. Jeg ville forsøke å koble sammen tradisjonell hermeneutikk og nærlesing av tekst med nyere innsikter fra fagfelt som vitenskap- og teknologistudier (STS) og nymaterialisme for å vise at alle epistemologier skapes like mye gjennom materielle forhold. Eller sagt på en annen måte: kanskje er det de materielle forholdene som legger til rette for hva slags tanker som kan tenkes.

Opgaven min viser hvordan redaktørene ikke bare tilgjengeliggjorde moderne vitenskapelig kunnskap gjennom tekstene de trykket, altså diskursivt, men også i kraft av sin materielle og visuelle egenart. *Al-Muqtataf* bidro til å legemliggjøre vage ideer om «framskritt» som raste gjennom regionen på denne tiden. Dette foregikk på flere plan, hvorav oppgaven min peker spesielt på tre: Først, gjennom tidsskriftets periodisitet og utgivelsespraksis. Deretter, gjennom grafisk layout og bruk av bilder. Sist, gjennom språklige nyvinninger samt appropriering av et moderne vitenskapelig ordforråd.

Periodiske utgivelser var en nyvinning i regionen på slutten av 1800-tallet. Trykkpressen hadde ikke vært tilgjengelig for lekfolk, blant annet på grunn av den osmanske sultanens ønske om kontroll over medieoffentligheten. Da protestantiske misjonærer, særlig amerikanske, satte i

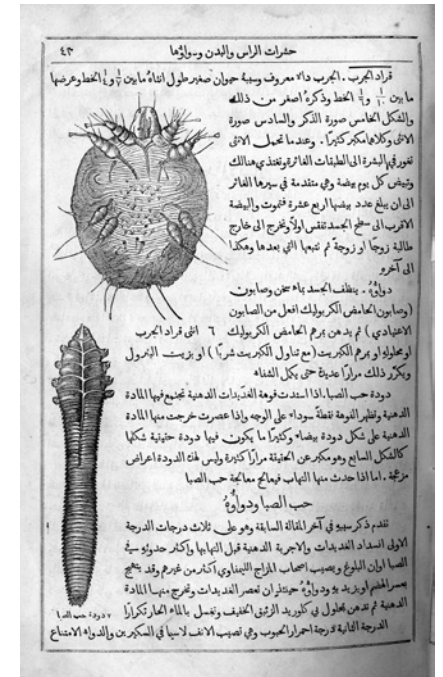
gang en storstilt satsning i Beirut, brukte de trykkpressen og aviser som middel for å «sivilisere» befolkningen. Det hadde den bieffekt at araberne selv begynte å trykke egne aviser og tidsskrift. Det er blant annet derfor denne tiden kalles en opplysningstid, selv om begrepet er omstridt. Demokratiseringen av trykkpressen brakte folk i samtale med hverandre i en skala og et tempo som hittil hadde vært uhørt. Plutselig ble folk som ikke hadde hatt tilgang til det offentlige journalister, kritikere, redaktører og essayister som debatterte endringene de var vitne til i en stadig større infrastruktur for kunnskapsproduksjon. Dessuten overbrakte trykkpressen nyheter fra utlandet, og en voksende gruppe med arabiske litteratur opplevde at utviklingen av moderne kunnskap og teknologi skjedde andre steder i verden: i Europa, Japan og Amerika. Redaktørene av *al-Muqtataf* grunnla tidsskriftet med mål om å henge med i denne utviklingen ved å publisere nyheter og essays om moderne vitenskap og teknologi. Det skapte et helt nytt premiss for historieforståelse i den offentlige samtalen: én ting de svært framtidsrettede artiklene de publiserte, men en annen og vel så viktig faktor var formen disse antok. Trykkpressens regelmessighet og tidsskriftets periodisitet skapte en ny rytme i offentligheten. Leserne ble presentert for nyheter i et jevnt, periodisk tempo og ble dermed finstemte til en rytme diktet av historiske hendelser heller enn sesongmessige eller religiøse sykluser. Dette kan sies om trykkpressen i de arabiske landene som helhet, men det spesielle med *al-Muqtataf*

var redaktørenes overbevisning om at vitenskapen var selve historiens motor. Magasinets hovedbudskap var at historisk utvikling hang sammen med teknologisk utvikling. Ved å appropriere en slik framskrittforståelse kunne araberne også få den nødvendige kunnskapen for å «tre inn på den historiske scenen» som moderne, vitenskapelig orienterte individer.

Dette budskapet gjorde seg gjeldende også i måten redaktørene presenterte kunnskapen på. Redaktørene trykket illustrasjoner, diagrammer og grafer ment som pedagogiske objekter. Slik kunne de også nå ikke-lesekyndige. Tidsskriftet var med på å forme en ny visuell standard for hvordan man skulle organisere kunnskap på en side. De bevegde seg med vilje vekk fra tradisjonell kalligrafi og anla en enklere stil med romslig layout, tegnsetting (tradisjonell arabisk bruker ikke tegnsetting) og standardiserte fonter. Dette skulle bidra til å gjøre stoffet de presenterte enklere tilgjengelig for lekmannen. Fra redaktørenes synspunkt gikk arabernes vei inn i en ny global kultur gjennom vitenskapen. De anså ikke vitenskap for å være en spesifikk vestlig, men en universell måte å vite på. Da de strippet publikasjonen for kulturelle markører som kalligrafi og mangel på tegnsetting og erstattet dem med vitenskapens formspråk – for eksempel tabeller og grafer – justerte de seg effektivt til en idé om et globalt rom der vitenskap var *lingua franca*. Det var et forsøk på å gjøre seg relevant og ta del i den globale utviklingen.

Materialitet kan også romme den

språklige materialiteten, og redaktørene av *al-Muqtataf* var svært språkbevisste. På denne tiden var folk bekymret for at arabisk ikke var leksikografisk i stand til å kanalisere «det moderne». Det var flere utfordringer å håndtere: introduksjonen av ny teknologi avslørte behovet for å ta i bruk passende terminologi, nye ideer om samfunnet og den politiske ansporet konseptuelle endringer, og selve den tradisjonelle arabiske stilen – poetisk og elaborert, med utstrakt bruk av similer og analogier – ble ansett som utdatert for å formidle moderne erfaringer. Redaktørene av *al-Muqtataf* var de med på å forme et enklere, journalistisk språk, en «telegrafisk stil». Språket skulle være klart og forståelig for å lette lesingen. Dessuten brøt de med tradisjonen for å oversette utenlandsk vitenskapelig terminologi. Arabisk hadde tradisjonelt absorbert utenlandske ord ved å oversette dem via rotsystemet deres. Den semantiske betydningen av et utenlandsk ord ville korrelere til en allerede eksisterende arabisk rot. I stedet for å transkribere det utenlandske ordet, ville de skape et nyord basert på en rot med lignende semantisk betydning. Dermed ville den utenlandske opprinnelsen av det nye ordet forbli maskert. Redaktørene av *al-Muqtataf* avvek fra denne tradisjonen og transkriberte i stedet ord som biologi, fysiologi og teknologi direkte. De insisterte på at språkets sosiale funksjon var viktigere enn å beholde arabisk egenart og brukte dette til å rettferdiggjøre endringene i stil og leksikografi. Slik ville det arabiske vitenskapelige ordforrådet ligne på det som ble brukt i vesten, og

Al-Muqtataf var rikt illustrert med bilder som viste naturens undre. Faksimile fra Al-Muqtataf III (1878).

dermed kunne de oppnå *simultanitet* med den øvrige verdens utvikling.

Strategiene som redaktørene la for dagen for å lokke til seg lesere løp gjennom hele publikasjonen. Ideer om historisk tid og framskritt var ikke bare å finne i tekstene de trykket, men også i publikasjonsrytmen, den grafiske layouten og de språklige nyvinningene. Tidsskriftet bidro i så måte til å synkronisere araberne på slutten av 1800-tallet til et prosessorientert tidsregime preget av forestillinger om hastighet og bevegelse framover.

Historien om et fellesskap: Et reisebrev fra de jødiske samfunnene i Oslo og Trondheim

Takket være HIFOs reisestipend fikk jeg i april-mai 2024 muligheten til å gjennomføre en forskningsreise til Oslo og Trondheim. Der besøkte jeg arkiver etter Det Mosaiske Trossamfund (DMT) og gjennomførte intervjuer med norske jøder om sine integreringserfaringer. Målet med reisen var å utforske gjenoppbyggingsprosessen av det jødiske menighetslivet og fellesskapet etter 2. verdenskrig. Reisen markerte en viktig milepæl i den tidlige fasen av doktorgradsprosjektet mitt, og den ga meg innsikt som gikk utover de opprinnelige problemstillingene mine.

Noa Ben-David
PhD-stipendiat ved
University College London

I mitt doktorgradsprosjekt undersøker jeg utviklingen av norske jødiske selvoppfatninger i forhold til storsamfunnet og andre minoriteter. Hvilke fremtidssyn lå til grunn for gjenreisningen av et jødisk menighetsliv og fellesskap etter krigen? Prosjektet benytter metoder innenfor diskursanalyse på arkivkildemateriale, herunder samfunnsdokumenter, privatarkiver, offisielle registre og presse-materiale. Særlig heldig var jeg med å fortsatt kunne intervju tidsvitner fra de første årene etter krigen, og derfor måtte det forekomme reisevirksomhet for å samle inn deres opplysninger.

Selv om hoveddelen av min primære forskning utelukkende foregår i Norge, har jeg base i London. Derfor var jeg svært takknemlig for HIFOs støtte til mitt prosjekt. Reisestipendet ga meg nødvendig mobilitet til å identifisere og gjennomgå materialer, samt til å få veiledning fra forskere innen norsk jødisk historie mens jeg reiste rundt om i landet.

Etter flere måneder med teoretisk, pragmatisk og etisk forberedelse tilbrakte jeg tre uker i Oslo og to uker i Trondheim i vår. Dette var den første forskningsreisen under prosjektet med formål om å bli bedre kjent med materialet slik at jeg kan legge et grunnlag for det videre arbeidet. Dagene gikk fort. Under oppholdet besøkte jeg syv forskjellige arkiver og gjennomførte 16 intervjuer. Dessuten besøkte jeg viktige kulturminner for det jødiske samfunnet, som er tema i oppgaven.

For eksempel ligger de to minnesmerkene for Holocaust-ofrene i de jødiske gravlundene i Oslo og Trondheim. Minnesmerkene ble reist av hjemvendte jøder på slutten av 1940-tallet og uttrykker sorgen over tapet av sine kjære, samt gjenoppbyggingen av det jødiske fellesskapet i krigens skygge. Et annet viktig sted er Henrik Wergelands grav i Oslo, som besøkes av det jødiske samfunnet hver 17. mai. Wergelands minnesmerke ble reist av svenske jøder før norske jøder fikk adgang til landet. Påskriften uttrykker takknemlighet for Wergelands innsats for å inkludere jøder i det norske samfunnet. Senere ble

Wergelands arv et sentralt element i den norsk-jødiske integreringsfortellingen. Ved å undersøke minnestedene har jeg fått en dypere forståelse av historisk bevissthet blant det jødiske samfunnet og deres ulike integreringsfortellinger.

Jeg vil trekke frem de kvalitative intervjuene som ble gjennomført med samfunnsmedlemmer om deres integreringserfaringer som avgjørende for oppgaven, fordi de ga innsikt som ikke kunne oppnås på annen måte. Jeg føler meg særlig heldig som har fått snakke med Holocaust-overlevende. Fra disse intervjuene fikk jeg svar på mye utover mine opprinnelige problemstillinger. Fra de som har vært med på å gjenoppbygge det jødiske samfunnet etter de tunge tidene lærte jeg om både agents og taushetsens rolle, samt kritikk og solidaritet. Disse samtalen har vært betydningsfulle og er minner jeg aldri vil glemme.

Under forskningsoppholdet fikk jeg også muligheten til å delta på en konferanse for Nordic Network of Jewish Studies

Minnesmerket over Holocaust-ofrene ligger i den jødiske gravlunden i Trondheim.

som ble holdt ved UiO, og jeg holdt et foredrag om jødiske reaksjoner på antisemittisme. Konferansen presenterte både ny akademisk forskning og aktuelle initiativer, og deltakerne drøftet politiske problemstillinger som opptar forskere innen vårt felt.

På NTNU fikk jeg presentere doktorgradsprosjektet mitt for publikum og kollegaer ved Institutt for lærerutdanning og historie, samt ved jødisk museum i byen. Jeg setter stor pris på alle tilbakemeldingene, og det har vært spesielt kjekt å få skikkelig interesse for arbeidet fra forskere og fagfolk.

Men det var ikke bare arbeid. Under oppholdet fikk jeg utforske hovedstaden på nytt og oppleve Trondheim for første gang. I Oslo ble kjæresten min og jeg invitert til å feire Pesach med en familie fra det jødiske samfunnet. Selv om jeg i en tung tid ikke kunne feire med familien min i Israel, ble vi tatt varmt imot av våre nye venner og følte oss som en del av fellesskapet.

Nå, noen måneder etter reisen og ved starten på det andre året av doktorgraden, ser jeg for meg et klarere prosjekt. Takk til HIFO for å ha støttet meg økonomisk, slik at dette kunne bli en realitet!

Trondheim er en levende by, rik på kulturelle og historiske landemerker, samt lodne venner.

Historien er tilbake – men ikke i skolen

HIFOs utdanningspolitiske utvalg

Samtiden vår er preget av konkurranse om knappe ressurser, mellomstatlig krig og konflikt, naturødeleggelser og voksende sosiale motsetninger.

Historien er altså tilbake, i kontrast til oppfatningen i 1990-årene om at «historien er over» - for å bruke Francis Fukuyamas ofte misforståtte formulering. I en generasjon håpet vi at despotiske styreformere og ideologier hadde spilt fallitt, og at fremtiden var vunnet for demokrati og menneskerettigheter. Nå lever vi med nye kalde og varme kriger.

Den norske historiske forening (HIFO) har vedtatt en ny skolepolitisk plattform, utformet av en arbeidsgruppe historielærere og historiefagdidaktikere. Vi mener at det er svært viktig at historiefaget i skolen styrkes, både i grunnskolen og på videregående. En ny generasjon med elever må kunne ta del i konkret, praktisk og håndgripelig historisk kunnskap som rustet dem til å delta i samfunnet som opplyste demokratiske borgere.

Historiefaget er brennaktuelt for å forstå hva som skjer i verden, og rammene for hvordan den enkelte av oss kan bidra og påvirke. Historiekunnskap hjelper oss med å sette de store begivenhetene rundt oss i større sammenheng, og gjøre ståsteder og erfaringer ulike våre egne forståelige.

Vi lever også i en tid preget av «fake

news» og politisk polarisering drevet frem av upålitelige kilder i sosiale medier. Historiefagets kildekritikk og grunnleggende kunnskap om verden er svært viktig for å hjelpe den enkelte til å se gjennom løgn og bedrag.

Kunnskap om de viktigste historiske prosessene gir grobunn for mangfoldet av ulike tolkninger og meninger. Denne kunnskapen er utgangspunktet for kritisk fornuft og et produktivt demokratisk uenighetsfellesskap.

Kort sagt: Et grunnfjell av felles historiekunnskap om landets, statens og verdens historie er fundamentet for demokratiet vårt.

Norge er det eneste landet i Skandinavia og et av få i Nord-Europa som ikke har et eget historiefag i grunnskolen. I stedet har vi et blandet samfunnsfag, hvor det er helt opp til den enkelte læreren å prioritere historie eller ikke. Den norske historiske forening mener at historie må gjenopprettes som eget fag i grunnskolen i Norge.

Del av problemet er at den gjeldende læreplanen for samfunnsfag i grunnskolen er utilstrekkelig. Samfunnsfaget hadde egne læreplanmål for historie som var konkrete og praktiske frem til og med forrige læreplan. I læreplanen som ble innført i 2020 er målene som kan sies å ha et historisk innhold blitt så abstrakte at de ikke lenger trykker et minstemål av felles historiebevissthet.

I læreplanen som ble revidert i 2013

heter det for eksempel at eleven skal kunne:

- gjøre greie for idear og krefter som førte til den amerikanske fridoms kampen og den franske revolusjonen, og beskrive følger dette fekk for den demokratiske utviklinga i Noreg

Læreplanen som ble innført i 2020 har ikke egne læreplanmål knyttet til historie, men et grovt tilsvarende eksempel er denne formuleringen, om at eleven skal kunne:

- reflektere over hvordan mennesker har kjempet og kjemper for forandringer i samfunnet og samtidig har vært og er påvirket av geografiske forhold og historisk kontekst

Det er i og for seg et prisverdig mål, men hensynet til den felles historiekunnskapen er borte. Fra å handle om konkrete, håndgripelige og ubestridelig svært viktige historiske erfaringer, kan undervisningen nå handle om en hvilken som helst frihetskamp.

Det uttalte målet for undervisningen er nå ikke lenger en felles refleksjon over kompliserte endringsprosesser som ubestridelig former samfunnet vi lever i. Undervisningen kan i den ytterste konsekvens bli redusert til en samling løsrevne eksempler man kan velge ut selv og reflektere fritt rundt. Det har lite med historiebevissthet å gjøre.

For den enkelte elev er det nye læreplanmålet dessuten vanskeligere å få grep på. Læreplanen tar et faglig metaperspektiv som er av interesse for historiefagdidaktikere og forskere, men gir ikke en praktisk knagg som eleven kan jobbe med.

Den eneste konkrete begivenhet som omtales blant målene for tiende klasse

er nå at elevene skal kjenne «årsaker til og konsekvenser av terrorhandlinger og folkemord, som holocaust» - bare omtalt som et mulig eksempel blant mange.

En gjenoppbygging av historie i grunnskolen er særlig viktig fordi regjeringen satser tungt på at flere elever skal ta yrkesfaglig videregående skole, som rommer mindre av de samfunnsorienterte fagene. Da er det enda viktigere med historiebevissthet og en praktisk og håndgripelig borgerskapsopplæring i grunnskolen.

I Dagsrevyen 13. september sa kunnskapsminister Kari Nessa Nordtun at skolen burde «styrke de fellesarenaene vi har, ikke minst skape felles referansepunkter for ungene våre, og det er det viktigste oppdraget som skolen har i tillegg til læring». Det er vi enige i.

Felles referanserammer, statsråd, forutsetter et fundament av felles kunnskap og bevissthet om historien. Gi oss et historiefag i grunnskolen, et nødvendig redskap for en ny generasjon unge borgere som skal orientere seg i verden. Og gi oss en læreplan med tydelig og konkret historisk kunnskap!

Kronikken ble først publisert i Aftenposten.

HIFOs utdanningspolitiske utvalg består av: Marlen Strand Ferrer, førsteamanuensis, Oslomet, Peter Hatlebakk, stipendiat, UiB, Kim Gunnar Helvig, professor, Oslomet, Tomas, Larsen Høisæter, førsteamanuensis, HVL, Andreas Bagås Lien, lektor i Oslomolen, Jakob Maliks, professor, NTNU, Sissel Rosland, professor, HVL, Christian Sæle, førsteamanuensis, UiB

Utdanningshistorie som fagfelt i Norge

Merethe Roos
 Professor i historie
 ved Universitetet i Sørøst-Norge

De siste årene har utdanningshistorisk forskning fått en mer sentral plass som historisk disiplin enn hva vi har sett på mange år her til lands. På starten av 2000-tallet fantes det knapt utdanningshistorisk pensum ved de pedagogiske miljøene ved norske universiteter, og historikerne viste på sin side fagfeltet liten oppmerksomhet. Det var også svak rekruttering til utdanningshistorisk forskning, både fra pedagogiske og historiefaglige miljøer, og i 2014 skrev pedagogen Harald Thuen at antallet norske utdanningshistorikere kunne telles på en hånd.

Den sjuende nordiske utdanningshistoriske konferansen, som ble holdt ved NTNU i 2018, synes imidlertid å ha vært opptakten til en dreining i feltet. Konferansen samlet norske krefter og motiverte til videre innsats. Prosjektet «Den nordiske utdanningsmodellen» (NordEd) (2019-2023), som hadde tilhørighet ved Det utdanningsvitenskapelige fakultetet ved Universitetet i Oslo og som var finansiert av UiO:Norden, hadde et sterkt historisk tilsnitt. Som resultat av dette prosjektet

har det da også kommet en rekke nasjonale og internasjonale publikasjoner med historisk tematikk, og prosjektet har også finansiert flere stipendiater som har arbeidet eller arbeider med utdanningshistoriske temaer. Ved den nordiske utdanningshistoriske konferansen i Aalborg i 2022 var Norge representert med en stor delegasjon av forskere fra mange institusjoner, og ved Historiedagene i Bergen samme år ble det holdt mange sesjoner og individuelle framlegg med utdanningshistorisk tematikk. Arrangementene var også utgangspunkt for et utdanningshistorisk nyhetsbrev, som redigeres av Elise Farstad Djupedal (NTNU) og som per i dag når 143 deltagere.

Revitaliseringen av det utdanningshistoriske miljøet i Norge er et felles løft mellom mange institusjoner og mange engasjerte enkeltpersoner. Noen miljøer har imidlertid markert seg i front. USN og OsloMet var felles arrangører av den første norske utdanningshistoriske konferansen i Drammen i april 2023, som samlet over 70 forskere fra Norge og fra Norden for øvrig. Begge institusjoner tar dermed opp en arv som strekker seg mange år tilbake i tid. Ved Høgskolen i Vestfold, en av de institusjonene som gikk inn i det fusjonerte USN, hadde Dagrunn Skjelbred, Norunn Askeland, Eva Maagerø og Bente Aamotsbakken

Norske historikere har viet overraskende lite tid til å forske på utdanningshistorie inntil nylig. Her ser vi professor Sophus Bugge fotografert med Carl Stormers knapphullkamera rundt 1900. Foto: Norsk Folkemuseum, Digitalt Museum.

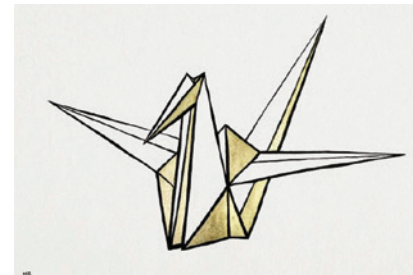
drevet læremiddelhistoriske studier siden 1990-tallet. Ved OsloMet hadde Senter for Profesjonsstudier drevet historisk forskning på lærerrollen gjennom en rekke år. Begge institusjoner markerer seg i dag både internasjonalt og i en bredere nasjonal og politisk sammenheng, ikke minst ved at de gjennom tallrike aviskronikker i landets største aviser har brukt historisk

kunnskap til å stille spørsmål ved gjeldende læreplaner i Norge. Årets fjerde utgave av *Historisk Tidsskrift* er på sin side sin i helhet viet utdanningshistoriske artikler, og signert forskere og forfattere med tilknytning til USN. Her er utdanningshistoriens skjæringspunkter og muligheter utgangspunktet for dette nummerets seks artikler. Dette knytter

Nobels fredspris 2024: Nihon Hidankyo

Den 10. desember tildeles Nihon Hidankyo Nobels fredspris. Denne japanske grasrotbevegelsen av overlevende fra atomangrepene i Hiroshima og Nagasaki, også kalt Hibakusha, mottar prisen for sitt utrettelige og modige arbeid gjennom snart 80 år. Ved å blant annet fortelle sine vitnesbyrd kjemper de for en atomvåpenfri verden og minner oss om hvorfor atomvåpen aldri må brukes igjen.

Guro Stavseng Slinning
Lektor og museumspedagog
ved Nobels fredssenter

Papirtranen er Nihon Hidankyos logo og symboliserer håp og fred.

«Hibakusha hjelper oss å beskrive det ubeskrivelige, tenke det utenkelige og ta inn over oss den ufattelige smerten og lidelsen forårsaket av atomvåpen»

(Jørgen Watne Frydnes, Leder av Den Norske Nobelkomite).

I årene etter andre verdenskrig utviklet det seg gradvis en internasjonal

norm, på engelsk kalt «The Nuclear Taboo», som stigmatiserte bruken av atomvåpen som moralsk forkastelig. Dette tabuet er i dag under press. Vi ser økt atomvåpenopprustning og flere land vurderer anskaffelse av disse våpnene, deriblant Japan. Vitnesbyrdene til Hibakusha bidrar til å opprettholde dette tabuet, som er en forutsetning for å sikre menneskeheten en fredelig fremtid. De som overlevde atomangrepene vil ikke alltid være med oss, og når den tiden kommer vil det være opp til fremtidige generasjoner å forvalte deres minne. Prisen snakker på denne måten både til fortiden, samtiden og fremtiden.

Fredsprisleksjonen 2024

Hvert år lager formidlingsavdelingen ved Nobels Fredssenter undervisningsressurser knyttet til fredsprisvinneren. I denne artikkelen kan du nedenfor se en av oppgavene, men Fredsprisleksjonen i sin helhet, som inkluderer en video fra NRK Skole og en fordypningsoppgave, finner du på våre nettsider: [Fredsprisleksjonen 2024 | Nobel Skole \(https://www.fredssenteret.no/fredsprisleksjonen-2024 | Nobel Skole](https://www.fredssenteret.no/fredsprisleksjonen-2024)

utdanningshistorien sammen med andre fagdisipliner, og bidrar til å synliggjøre historiefagets relevans for det politiske Norge i dag.

-Men også ved andre institusjoner skjer det viktige og gledelige ting. Ved Høgskolen på Vestlandet jobber flere faggrupper med utdanningshistorisk tematikk, og institusjonen har nylig ansatt flere stipendiater med utdanningshistoriske prosjekter. HVL legger også ned en vesentlig innsats i å studere barnehagens historie, gjennom prosjektet BARNkunne (avsluttes i 2030). Universitetet i Tromsø er vertsinstitusjon for et prosjekt som belyser forskjellige utfordringer knyttet til utdanningsforskjeller og begrensede utdanningssystemer fra slutten av 1800-tallet og fram til i dag. Flere phd-prosjekter er enten nylig avsluttet eller skal avsluttes i løpet av aller nærmeste framtid: Turid Løyte Harboe disputerte i juni ved Det utdanningsvitenskapelige fakultet (UiO) på en avhandling om endringer i norsk lærerutdanning mellom 1930 og 2010, mens Anne Helene Høyland Mork disputerer i november på en komparativ avhandling om Eidsvoll Landsgymnas og Sigtunastiftelsen i Sverige mellom 1920 og 1960. Ved NTNU er Elise Farstad Djupedal og Simon Malkenes i sluttfasen for sine avhandlingsarbeider. Tematikken for Malkenes' avhandling er OECDs påvirkning av norsk skole, mens Elise Farstad Djupedal beskjeftiger seg med læreplanhistorie og timefordeling i prosjektet Grunnskolen som kunnskapspolitikk: politisk styring som

allmennkunnskap 1959 og 2016. Både Malkenes og Djupedal er viktige stemmer i den norske politiske debatten om skolen. Høsten 2024 foreslo Arbeiderpartiet å redusere skolegangen for norske barn fra 10 til 9 år, blant annet som følge av Djupedals forskning.

I 2025 arrangeres igjen store internasjonale utdanningshistoriske konferanser der man vil finne en rekke norske sesjoner og norske enkeltforskere i aksjon: Den nordiske utdanningshistoriske konferansen i Stockholm, og den europeiske utdanningshistoriske konferansen i Lille i Frankrike. En bred deltagelse ved slike konferanser, og den stadige tilveksten av yngre forskere som viser utdanningshistoriens relevans i en videre sammenheng, bidrar til å gi fagfeltet legitimitet som historisk disiplin. Det er all grunn til å glede seg over bredden og tilveksten i det utdanningshistoriske feltet i Norge.

[nobelpeacecenter.org/utdanning/leksjoner/fredsprisleksjonen-2024-ungdom\)](http://nobelpeacecenter.org/utdanning/leksjoner/fredsprisleksjonen-2024-ungdom)

Undervisningsopplegget knyttes til læreplanen i historie på mange måter. Det er relevant for historiefagets kjerneelementer «utforskende historie og kildekritisk bevissthet» og «historisk empati, sammenhenger og perspektiver» gjennom blant annet dette kompetansemålet etter VG3: «Utforske en historisk person og diskutere hans eller hennes tenkning, handlingsrom og valg i lys av samtiden han eller hun levde i».

Hibakusha – Vitnesbyrdet til Fujio Torikoshi

Tidsramme: 30 min

Kraften i vitnesbyrd er en sentral del av årets fredspris. De gir troverdighet, visdom og vekker empati. Abstrakte fenomener, som atomvåpentrusselfenomen, blir også lettere å fatte gjennom personlige historier. I denne oppgaven kan elevene lese historien til Fujio Torikoshi, som var 14 år gammel da atombomben ble sluppet over Hiroshima. Etter å ha lest teksten, kan elevene svare på spørsmål om historien.

Teksten om Fujio er med tillatelse hentet fra 1945 Project og er oversatt til norsk i tilpasset språk. Bildene av Fujio er hentet fra Hiroshima Peace Media Center (førf. ann).

Historien til Fujio Torikoshi

Om morgenen den 6. august skulle jeg på sykehuset med moren min. Kroppen min manglet visst vitaminer, så jeg hadde fått

Fujio Torikoshi våren 1945.

fri fra skolen for å dra til legen. Mens vi spiste frokost, hørte jeg en dyp rumling fra motorer over oss på himmelen. Vi var vant til det på den tiden, siden det var krig, så jeg visste med en gang at det var et amerikansk bombefly. Jeg gikk ut på marken foran huset, men så ingen fly.

Forvirret så jeg mot nordøst. Jeg så en svart prikk på himmelen. Plutselig eksploderte den til en blendende kule som fylte omgivelsene. Jeg ble truffet av en varm vind i ansiktet og jeg lukket øynene og falt i bakken. Idet jeg forsøkte å reise meg, ble jeg igjen løftet av en vind, og jeg traff noe hardt. Jeg husker ikke hva som skjedde etter det.

Da jeg til slutt kom til hektene, lå jeg foran en vannbeholder. Plutselig følte jeg at det brant intenst i ansiktet og på armene, og jeg prøvde å dyppe kroppen min i vannet. Vannet gjorde det verre.

Jeg hørte mammas stemme i det fjerne: «Fujio! Fujio!» Jeg klamret meg til henne da hun løftet meg opp i armene sine. «Det brenner, mamma! Det brenner!»

De neste dagene svedde jeg mellom bevissthet og ubevissthet. Ansiktet mitt var så så hovent at jeg ikke kunne åpne øynene. Jeg fikk i en kort periode behandling i et tilfluktsrom og senere på sykehuset i Hatsukaichi. Da jeg etter hvert fikk lov til å reise hjem, hadde jeg fortsatt bandasjer over hele kroppen. Jeg var bevisstløs i noen dager og hadde kraftige feber. Jeg våknet til slutt til en lysstråle som trengte gjennom bandasje over øynene. Moren min satt ved siden av meg og spilte en vuggesang på munnspeil.

I tiden etter atombomben ble jeg fortalt at jeg ikke kom til å bli eldre enn 20 år. Men her sitter jeg, syv tiår senere og har blitt en gammel mann. Alt jeg vil er å glemme, men arret mitt på nakken minner meg daglig om det som skjedde. Vi kan ikke fortsette å miste verdifulle liv til krig. Alt jeg kan gjøre er å be for verdensfred.

Spørsmål til teksten:

1. Fujio vil helst glemme det som skjedde, men hva er det som minner ham om bomben hver dag?
2. Fujio synes det er vanskelig å fortelle historien sin, men gjør det likevel. Hvorfor tror du han gjør det?
3. Hvordan kan historier (vitnesbyrd) som dette hjelpe oss med å forstå de menneskelige konsekvensene av krig på en dypere måte?
4. Hva er budskapet i historien?

Torikoshi viser keloidarret på nakken sin.

Fredsprisutstillingen om Nihon Hidankyo åpner 11. desember på Nobels Fredssenter. Vi gleder oss til å ta imot skoleklasser fra 5. trinn og oppover for å lære om den viktige og svært aktuelle fredsprisvinneren.

Palestina, gullgravere og uutholdelige statuer på faglig-pedagogisk dag

Mens elevene mine hadde undervisningsfri for å samle inn penger til årets OD-aksjon kunne jeg sammen med kolleger fra byens skoler møte opp på Blindern for en hel dag med foredrag ved UiOs fakulteter. På selveste allehelgensaften 31. oktober hadde de ansatte ved norgeshistorie.no satt sammen et dagsaktuelt og spennende program som historielærere og andre interesserte kunne melde seg på. Denne teksten er basert på fire av foredragene.

Jonas Bertelsen Enge
Lektor ved Persbråten VGS og
styremedlem i HIFO Østlandet

Hvorfor ingen fred?

Først ut denne dagen var professor i historie og Midtøsten-forsker Hilde Henriksen Waage, som belyste spørsmålet om hvorfor det ikke er fred mellom Israel og palestinerne. Som populær foredragsholder og mye brukt fagperson i aviser og TV må Henriksen Waage takke nei til mange forespørsler, men hun forsøker å stille opp der hun kan for å bøte på mangelen på kunnskap om den historiske bakgrunnen for Israel-Palestina-konflikten. I 2024 mottok hun UiOs formidlingspris for sin tydelige og kritiske formidling om Midtøsten.

Foredraget gikk i rette med et mediebilde der det kan gis inntrykk av at det pågår en reell fredsprosess mellom to mer eller mindre jevnbyrdige parter. Slik

tåkelegges forholdene i dagens situasjon. Fredsprosessen ligger nede og palestinerne kan fortsatt se langt etter en egen stat. Til tross for rammen på 45 minutter fikk Henriksen Waage frem et klart bilde av hvorfor forsøkene på fred ikke har nådd frem. Hun avsluttet med et ørlite håp for endring med valget av ny president i USA.

På vei ut til pause og kaffekopp nevner en kollega fra Oslo Katedralskole at Waage også holder foredrag for videregående-klasser og jeg takker for tipset.

Å styre seg selv: Oppfatninger av demokrati i California under gullrushet i 1848.

Professor i historie Steinar Sæther har forsket mye på Latin-Amerikas historie, men har beveget sitt forskerblikk nordover, nærmere bestemt California. Hans foredrag tok for seg gullrushet som utløste en voldsom tilreisning til elveleiene ned fra fjellene Sierra Nevada fra 1848.

Steinar Sæther om nordmenn i gullrushet i California. Foto: Jonas Bertelsen Enge

Selve jakten på det eksklusive gullet er ikke hovedfokus. Sæther har i stedet jaktet i kildene etter nordmenn og andre skandinaver som reiste over og har stilt seg spørsmålet om hvilket syn de hadde på konfliktløsning og demokrati i det som kan betegnes som et temmelig statsløst område. Hvordan skulle man gå frem hvis en konkurrent begynner å grave i nærheten av ditt område? Gjennom spennende kilder fra perioden viser han at det var motstridende fortellinger om gullgraverne og samfunnene og normene som vokste frem. Det er slagsmål og straff, men også rådsmøter og kompromisser. Gjennom kildene legges det til rette for en diskusjon om gullrushets California var et sted med lovløshet eller ambisiøse forsøk på demokrati. For både lærere

og elever foreligger det podkaster der Steinar Sæther forteller om gullrushet, blant annet på NRK.

Palestinsk ikke-voldelig motstand

Professor i historie Toufoul Abou-Hodeib holdt dagens andre foredrag med Midtøsten som tema. Svaret på spørsmålet om det finnes en palestinsk ikke-voldelig motstandsbevegelse ble raskt besvart med ja. Abou-Hodeib forklarte at det er et viktig spørsmål siden palestinerne i nyhetsbildet enten presenteres som voldelige terrorister eller som hjelpeløse ofre og at slike forenklete fremstillinger bidrar til dehumanisering av palestinere som gruppe.

Både før og etter staten Israels opprettelse i 1948 oppstod det forsøk på motstand mot den britiske mandatmakten og okkupasjonen. Motstanden handlet blant annet om synliggjøring av palestinsk historie, kultur og identitet som ble forsøkt visket bort. Bevegelsen bestod av poeter og forfattere, men også en folkelig del. Poesi fremført under bryllup kunne utvikle seg til større protester. Dette var vanskelig for Israel å sette en stopper for.

Ordet intifada betyr «å riste av». Målet med intifadaen var å riste av seg okkupasjonen gjennom sivil ulydighet. Mye av motstanden baserte seg ifølge Abou-Hodeib på ikke-voldelige metoder som vi kjenner gjennom Mahatma Gandhi og Martin Luther King. Protestene kunne ta form av forkortede arbeidsdager, selvforsyningsprosjekter, boikott og skattenekt. Kravet om en større internasjonal boikott har skapt grunnlag for BDS-bevegelsen som jobber for at

En kvinne kaster stein mot okkupasjonsmakten på vei hjem fra kirken. Til høyre er byen Beit Sabour som utmerket seg med sivil ulydighet. De nektet blant annet å betale skatt til Israel - skattepenger som ble brukt til å opprettholde okkupasjonen. Foto: Jonas Bertelsen Enge

andre land skal trekke sine investeringer i Israel. Til slutt i foredraget delte Abou-Hodeib også ressurser til bruk i undervisningen.

Ubehagelige og uutholdelige statuer
Dagen ble avsluttet med et foredrag av professor i kulturhistorie Helge Jordheim

om statuer over historiske personer. De settes opp i byrommet og etter hvert kan de bli problematiske og kanskje til og med uutholdelige for omgivelsene.

Et eksempel på det siste var en statue i Baltimore som Jordheim spaserte forbi på veien til fakultetet da han var gjesteforsker i byen. Sørstatsgeneralene Stonewall

Jackson Stonewall og Robert E. Lee-statuen i Baltimore ble fjernet i 2017. Statuer kan fungere godt som utgangspunkt for diskusjoner i klasserommet. Foto. Wikimedia commons.

Jackson og Robert E. Lee, som under den amerikanske borgerkrigen kjempet for å bevare slaveriet, hadde blitt satt på sokkel i etterkrigstiden USA av en bankmann. Etter massiv kritikk ble statuene så fjernet av byrådet i 2017. I en by der det fortsatt er store sosiale forskjeller mellom svarte og hvite hadde minnesmerket blitt uutholdelig. I Sør-Afrika ble på tilsvarende vis statuen av Cecil Rhodes fjernet fra Universitetet i Cape Town.

I 2020 var det en større debatt i Norge om hvorvidt enkelt statuer burde fjernes. Blant annet ble statuer av Ludvig

Holberg og Winston Churchill i Oslo begge foreslått fjernet.

Jordheim argumenterer for at han er skeptisk til å renske byrommet for alt som samtiden ikke liker. Som levning fra fortiden minner byen oss om hvem vi var før. I stedet finnes det andre løsninger enn å fjerne. Noen av Jordheims favoritteksempler er fra henholdsvis Wien og Berlin. I Wien har innbyggerne satt byens tidligere antisemittiske borgmester Karl Lueger på skakke. Slik spør kanskje en forbigående om det er seg selv eller han på sokkel det er noe galt med. I Berlin har det militaristiske monumentet Siegestsäule

Kongsberg sølvverk og bergstad 400 år

I 2023 var det 400 år siden Kongsberg sølvverk ble satt i drift, og i 2024 feirer Kongsberg by sitt 400 års jubileum. Sølvverket og industribyen ved Numedalslågen har en omskiftelig og rik historie, nært knyttet til den danske og senere den norske stat.

Bjørn Ivar Berg
Pensjonert forsker fra Norsk
Bergverksmuseum, Kongsberg

Hemmelig bonde drift og opptak av statsdrift

En forsommerdag i 1623 fant to barn som gjette buskap i setermarka i Sandsvær metallisk sølv i berget. Utover sommeren og høsten utvant fedrene deres i hemmelighet sølv som ble solgt til gullsmeder i Drammen og Skien. Tidlig i oktober ble en av dem arrestert i Skien da myndighetene fikk greie på at han tilbød mistenkelig sølv. I bevarte avhør forklarte han seg om funnet og om bøndenes utvinning og salg av sølv.

Kong Christian 4. erklærte at sølvet tilhørte ham og truet bøndene med straff for å ha stjålet det. Grunnlaget var middelalderens *regale*, fyrstenes overhøyhetsrett til metallforekomster og andre ressurser. Norge nyter fortsatt godt av statlig overhøyhetsrett – til petroleumforekomster.

En gruppe tyske bergmenn oppholdt seg allerede på Østlandet, der de på oppdrag

for kongen hadde drevet malmløsting og forsøksdrift, med magre resultater. Et jernverk var kommet i drift i Bærum, og derfra ble noen bergmenn overført til den nye sølvforekomsten. Den 18. oktober 1623 begynte regnskapsføringen av driften av sølvgruva i Sandsvær for kongens regning. Det som skulle bli Norges største bergverk i førindustriell tid var dermed igangsatt.

335 års stordrift – arkiver og lange industrielle linjer

Først den 13. februar 1958 ble siste rest av i alt 1350 tonn sølv smeltet ut. Det er beregnet at 300.000 årsverk er nedlagt i verksdriften, utenom alt arbeidet med skogsarbeid og kjøring utført av bønder og andre.

Regnskaper og andre dokumenter fra driften er bevart kontinuerlig fra begynnelse til slutt i et rikholdig verksarkiv, supplert av omfattende kildemateriale fra de statlige organene som hadde styring med virksomheten – bergamt, kanselli, rentekammer og etter 1814 ulike departementer. Kildematerialet har gitt – og gir fortsatt – grunnlag for faghistorisk og lokalhistorisk forskning

Ressurser fra Abou-Hodeib om palestinsk historie

- The Palestinian Revolution: <https://learnpalestine.geh.ox.ac.uk>
- The Palestine Poster Project
Archive: <https://www.palestineposterproject.org>
- The Palestine Museum Digital Archive: <https://palarchive.org>
- Interactive Encyclopedia of the Palestine Question: <https://www.palquest.org>
- Flyktning '79: TV-aksjonen på NRK

Podcast om gullrushet ved Sæther

- Historien som endret verden: Gullrushet som forandret USA <https://www.podplay.com/podcasts/historier-som-endret-verden-530136/episodes/gullrushet-som-forandret-usa-237972448>
- NRK: Kompass: Gullfeber og kapitalisme. Kven er amerikanarane? https://radio.nrk.no/podkast/kompass-sesong/1/1_880cb06f-c69f-486e-8cb0-6fc69fd86e39

blitt til et samlingssted for Pride-paraden i Berlin. Navnet har også gitt navn til byens mest leste skeive magasin. Slik har det som var et krigssforherliggende og nasjonalistisk minnesmerke blitt et symbol for kjærlighet og fest.

Fra auditorium til klasserom

Foredragene på faglig-pedagogisk dag vil nødvendigvis ha ulik overføringsverdi til klasserommet. Israel-Palestina-konflikten kan være et utfordrende tema i undervisningen. I læreplanens beskrivelse av historiefagets relevans og sentrale verdier heter det at faget skal bidra til at “elevene blir aktive medborgere som kan orientere seg, ta stilling og se nåtidige utfordringer i en historisk sammenheng.” Å høre foredragene til Henriksen Waage og Toufoul Abou-Hodeib gir bakgrunnskunnskap og perspektiver som historielærere kan ta med seg inn i et klasserommet. Min egen erfaring tilsier at elevers oppmerksomhet og nysgjerrighet øker når dagsaktuelle spørsmål tas opp.

Foredraget til Steinar Sæther inneholdt flere spennende kilder som er tilgjengelige på Nasjonalbiblioteket sine sider. Eksempelvis hadde både Drammens blad og Christiania-Posten artikler som omtalte gullrushet og nordmenns rolle i dem. Debatten om omstridte statuer egner seg også godt til undervisning om historiebruk. Helge Jordheims spørsmål kan stilles til minnesmerker og statuer. Hvem har satt dem opp? Hvorfor satte de dem opp? Hva bør gjøres om statuen er uutholdelig? Hvem kunne vi satt opp i stedet? Kunne vi endret statuen?

Sølvstuffer funnet i Gottes Hülfe in der Noth gruve 1875. Slike vakre «håndstener» med naturlig, gedigent trådsølv var begjærte naturobjekter blant konger, andre adelige, samlere og besøkende gjennom hele Sølvverkets historie. Norsk Bergverksmuseum, foto: Christian Berg

om bergverket og det omgivende samfunnet. Verks- og bergamtsarkivene ble i 2017 overført fra Riksarkivet til Statsarkivet i Kongsberg.

Gjennom 335 års sølvverksdrift inntok Kongsberg en pionérrolle i utviklingen av tidlig industri i et land som til da nesten bare hadde drevet med primærnæringer. Bergverksdriften var kunnskapskrevende og pekte framover mot at Norge – riktignok lenge etter 1623 – kunne ta del i industrialisering og økonomisk vekst. Kongsberg har med Våpenfabrikken og dens etterfølgerbedrifter i dag et av landets fremste høyteknologiske miljøer. Selv om bergverksdriften for lengst er over, har dagens industri sine røtter i

bergverket som kom i gang for 401 år siden.

Statlige satsinger – med vekslende hell

Kong Christian 4. og hans forgjengere hadde lenge forsøkt å få i gang bergverk – også på mindre forekomster av kobber, sølv og bly i Sandsvør – uten å lykkes. En stor satsing skjedde under kong Christian 3. like etter hans maktovertakelse i Norge 1536/1537. Satsingen strandet på magre malmforekomster, utilstrekkelig infrastruktur og sviktende logistikk med forsyning av matvarer og materialer, og motstand fra lokalbefolkningen. Også den gang rekrutterte kongen tallrike tyske

bergmenn, gjennom sin protestantiske fyrstekollega i Sachsen.

Sølvfunnet i Sandsvør i 1623 avdekket oppsiktsvekkende rike forekomster av metallisk sølv. Etter opptaket av driften i oktober, ble de første sølvprøvene sendt til Christian 4. i Danmark i november. Den virkelystne kongen bestemte seg for å satse stort.

Våren 1624 seilte kongen til Norge for å se den lovende forekomsten. Fra Drammen red han til Sandsvør. Under et påfølgende opphold på Akershus slott bestemte han ved brev til stattholder Jens Juel 2. mai å bygge opp en boplass, som skulle kalles *Konningsberg*, ved elva Numedalslågen. Dette er regnet som datoen for Kongsbergs grunnleggelse, uten at kongen uttrykkelig benevnte boplassen som by eller bergstad, eller ga den spesielle privilegier.

Reisingen av bebyggelse begynte imidlertid straks, med boliger for arbeidere, funksjonærer og kongen selv, og den utviklet seg til å bli ikke bare Norges første bergstad, men også den største. Landets andre bergstad Røros ble aldri like stor, men har en bedre bevart, historisk bybebyggelse.

Kongen beordret infrastrukturtiltak som viser utfordringene med å etablere bergverk: Foruten oppbyggingen av boliger og verksanlegg, skulle landets første kjørevei anlegges dit fra havnebyen Drammen. Forsyningen med matvarer ble viet oppmerksomhet – og ble et tilbakevendende problem. Gjennom de følgende to århundrene oppsto det flere ganger kriser og ulike aksjoner fra arbeiderne.

Kunnskapsbehov, tysk ekspertise og norsk arbeidskraft

Før kongen besøkte Sandsvør, hadde han bedt om flere bergmenn fra sine tyske fyrstekolleger, kurfyrsten av Sachsen og hertugen av Braunschweig-Wolfenbüttel. Fra de tilhørende bergverksområdene i Erzgebirge og Harz er det i det første tiåret registrert omkring 360 tyske fagarbeidere, håndverkere og ledere. Noen svenske arbeidere og kullbrennere kom til.

Nordmenn kom raskt med, først mest som grovarbeidere, senere opplært til fagarbeidere og som funksjonærer og ledere. Nordmenn utgjorde snart flertallet i arbeidsstokken, men tyskere dominerte lenge i ledelsen, og det var langt fram i tid sterke koblinger til tysk teknologi og tyske kunnskapsmiljøer.

Ikke alle nordmenn var interessert i arbeid ved gruver og andre verksteder. Jeg fant nylig ut at gutter ble samlet opp gatelangs i Christiania og Fredrikstad i 1630-årene og sendt til Kongsberg for å arbeide i pukkverk, anlegg over jord der den oppheiste malmen ble knust og konsentrert på vaskebord. Mange av dem rømte. I tolv sommersesonger år arbeidet noen få kvinner, antakelig unge jenter, ved pukkverk, men Sølvverket ble raskt en arbeidsplass utelukkende for menn, inkludert mange unge gutter ved malmbearbeidingen over jord – ikke nede i gruvene.

Bergverksdriften var kunnskapskrevende med et mangfold av tekniske og naturfaglige oppgaver innen malmløsing, gruverdrift, foredling av malmen til rent sølv gjennom mange trinn og viderebehandling til mynter. Forståelse

Christian 4.s monogram og årstallet 1624 innhogd i fjellet ved Kongens gruve, funnstedet kongen besøkte våren 1624. Kong Christian 5. har fått innhogd sitt monogram ved siden av, muligens i forbindelse med et besøk i 1685. Foto: B.I. Berg, Norsk Bergverksmuseum

av lokal geologi var viktig for å finne nye forekomster. Etter hvert kom flere hundre små og store skjerp og gruver i drift over et område med en utstrekning på 30 km nord-sør og 15 km øst-vest.

Etableringen av en høyskole i 1757, Bergseminaret på Kongsberg, skulle bidra til utdanning av nordmenn som ingeniører og ledere. Utdanningen av geologer og bergingeniører ble videreført ved Universitetet i Oslo fra 1814 og ved Norges tekniske høgskole i Trondheim fra 1910.

Gruvene ble raskt dype, og driften var energikrevende. Mekanisering av vannlensing, steinheising og malm-

behandling var påkrevd. Fra 1640-årene ble det bygd store vannhjul med kraftoverføringer på opptil flere hundre meter. Til forsyningen av hjulene med driftsvann ble det anlagt et omfattende system av dammer og vannrenner. Sølvmalmen ble foredlet ved knusing og utvasking i pukkverk drevet av vannhjul, fulgt av metallurgiske prosesser i smeltehytta fram til rent sølv.

Statlig og privat drift

Kong Christian 4. ble i 1620-årene opptatt med krigføring i Tyskland. Han lot stattholder Jens Juel opprette et privat selskap som i 1628 overtok

Sølvverket, med kongen som deleier og avtaker av sølvet til gunstig pris, i tillegg til produksjonsavgifter. Sølvet ble ført til Christiania, hvor kongen samme år opprettet et myntverk.

I 1661 tok kong Frederik 3. sølvverket tilbake til kronen. Senere ble det i ti år fra 1673 eid av kronens største danske kreditor, Henrik Müller. Den endelige statlige overtakelsen i 1683 ble fulgt opp i 1686 med etablering av Den Kongelige Mynt på Kongsberg og ved at forvaltningsorganet Overbergamtet fikk sete der. Selv om Norge hadde hatt sitt bergamt fra 1654, ble næringen gjennom hele dansketiden – med varierende suksess – forsøkt detaljstyrt fra sentraladministrasjonen i København.

Etter at Sølvverket var etablert, kom det i gang stadig flere bergverk, på kobber og jern. Bergverksdriften ble en viktig ny næring. Den hadde riktignok mindre økonomisk betydning enn jordbruk, skogbruk med sagbruksdrift og trelasthandel, fiske og sjøfart. Men metallproduksjonen skaffet bruksmetaller til innenlandske behov og eksportinntekter til private eiere og staten. Jernovner og smijern var nyttige produkter. For staten var våpen som kanoner og kuler viktige, likeså selvforsyning med sølv som myntmetall.

Pengemaskinen

Sølvverket var bokstavelig talt en pengemaskin, om enn ikke alltid i overført betydning. Lønnsomheten svingte sterkt med store vekslinger i sølvføringen i de mange gruvene.

Det meste av sølvet gikk til pregning

av mynt og tilbake igjen til utbetaling av lønninger og til bønder og andre for skogsarbeid, kjøring og leveranser av ulike materialer til driften. Sølvverket kan dermed ha vært viktigere for lokal og regional økonomi – i et stort område på Østlandet – enn for den dansk-norske statens finanser som sådan. Staten kunne tjene godt på driften i gode tider, men måtte i lange perioder dekke betydelige underskudd.

Stordrift i dansketiden og tidlige industriltak fra den norske stat

Sølvverksdriften ekspanderte på 1700-tallet og kulminerte i 1770 med 4075 ansatte. I tillegg var opp mot 2000 bønder sysselsatt sesongvis med skogsarbeid og kjøring. Gruver, smier og smeltehytte forbrukte store mengder ved, tømmer og trekull som ble skaffet gjennom betalt pliktarbeid og frivillige oppdrag. Verket fikk rettigheter til store skogområder og bygde ut fløtingsanlegg i hele Numedal. Over Hardangervidda drev vestlendinger fedriffter og kløvhester med store mengder sauetalg til brensel i gruelamper.

Ved Norges første folketelling i 1769 var Kongsberg med 8086 innbyggere landets nest største by, etter Bergen – litt større enn Christiania og Trondheim. Bergstadens folketall ble mer enn halvert fram til folketellingen i 1815.

Etter lengre tids underskudd, bestemte den danske regjeringen å nedlegge Sølvverket i 1805. Likevel fortsatte drift av noen få gruver dels i privat, dels i statlig regi, sammen med leting etter sølv i tipphauger og drift av pukkverk og

Prospekt av Kongsberg viser gruvefeltene og bergstaden ved Numedalslågen. Kobberstikk trykt i «Museum Regium» 1710. Foto: Christian Berg, Norsk Bergverksmuseum

smeltehytte. Sølvverksdriften var egentlig aldri helt nedlagt.

Nedtrappingen hadde allerede begynt før 1800, og arbeidsledigheten traff bergstaden hardt. I en vanskelig tid generelt, førte nedgangen til nød og fraflytting. Fattigdomstiltak ble organisert, men klarte ikke å kompensere for verksdriftens nedgang. Et jernverk var i 1805 bestemt opprettet av staten som en slags erstatning, og kom i drift i 1809. Det sysselsatte få og gikk med tap, men jernverkets våpensmie skulle vise seg å ha framtida for seg.

Etableringen av Våpenfabrikken i 1814 og gjenopptakelsen av Sølvverket, vedtatt av Stortinget i 1815 og iverksatt

i 1816, var to av den nye norske statens første næringspolitiske tiltak. Driften startet beskjedent, men etter store sølvfunn i Kongens gruve – den som var funnet av gjeterbarna i 1623 –, ble Sølvverket fra omkring 1830 en betydelig bidragsyter til den unge statens finanser. Med liberalisering av økonomien, ble det på 1800-tallet åpnet for privatdrift i sølvgruvefeltet, men de viktigste gruvene forble i statlig drift.

Nedgang og etterhistorie

Fra rundt 1870 sank sølvprisen sterkt og førte etter hvert til sviaktende økonomi for det statlige Sølvverket. Prisfallet kom etter at statene gikk bort fra sølv som grunnlag

for pengesystemet. Modernisering med industrielle teknikker og noen rike sølvforekomster motvirket lenge til en viss grad prisfallet og økningen i lønninger og andre kostnader. I 1955 vedtok Stortinget å nedlegge Sølvverket etter vedvarende underskudd og dårlige fremtidsutsikter. De følgende årene ble den gamle bedriften avviklet og eiendommene avhendet.

Sølvverket ble et nasjonalt kulturminne. Med Våpenfabrikken forble Kongsberg et industrisenter, i dag dominert av store og små høyteknologiske bedrifter med internasjonale markeder og virksomheter – styrt fra den gamle bergstaden. Myntverket er fortsatt i drift. Kongsberg er en livskraftig teknologiby.

Til byjubileet lyktes det dessverre ikke Bergverksmuseet og andre gode krefter å få kommunen med på et faghistorisk bokprosjekt. Bergverksmuseet utga til sølvverksjubileet en bok om verkets ti første år, basert på ny forskning i det rikholdige kildematerialet og med et kritisk blikk på det som er skrevet om det tidligere, og to oversikter over ansatte og huseiere i den eldste tiden. En av byens lokalhistorikere skrev på eget initiativ ei byhistorisk bok som er utgitt av Kongsberg historielag.

Nyere litteratur

Bjørn Ivar Berg: *Et sølvverk blir til : Kongsberg sølvverks ti første år 1623–1633*, Norsk Bergverksmuseum, 2023

Bjørn Ivar Berg (red.): «Manntall 1623–1633 over personer tilknyttet Kongsberg sølvverk og Sandsvær kobberverk», *Bergverksmuseet Skrift* nr. 52, 2023

Odd Arne Helleberg (red.): «Huseiere, innbyggere og eiendommer på Kongsberg på 1640-tallet», *Bergverksmuseet Skrift* nr. 53, 2023

Odd Arne Helleberg: *Kongsberg 400 år : liv og levnet i teknologibyen gjennom fire århundrer*, Kongsberg historielag 2024

Fanget i fortiden, husket i fremtiden

Under andre verdenskrig havnet nesten 50 000 nordmenn i fangenskap, både i Norge og i utlandet. De fleste ble tatt til fange uten lov og dom, og havnet i fangeleirer, fengsler, konsentrasjonsleirer eller tilintetgjørelsesleirer. Dersom man ble domfelt, havnet man ofte i tukthus. Over 9000 norske fanger ble deportert fra Norge til fangesteder i det nazi-okkuperte Europa. 773 av disse var norske jøder. Norsk digitalt fangearkiv – Fanger.no (heretter Fanger.no) er både en kunnskapsbase og et minneste over disse menneskene og deres unike historier.

Inger Fagerberg Hallem og Karianne Hansen
Pedagog og prosjektkoordinator i Fanger.no, Stiftelsen
Falstadsenteret
Rådgiver og historiker i Fanger.no, ARKIVET freds- og
menneskerettighetscenter.

Fanger.no er utviklet i samarbeid mellom ARKIVET freds- og menneskerettighetscenter og Stiftelsen Falstadsenteret. Datagrnnlaget i databasen er arvet etter Kristian Ottosens arbeid med bokverket *Nordmenn i fangenskap* (1995 og 2004). Ottosen ble selv tatt til fange under okkupasjonen og deportert til nazi-okkuperte Europa som Nacht und Nebel-fange.¹ I tillegg til å ha digitalisert og tilgjengeliggjort opplysningene i bokverket gjennom Fanger.no, har databasen er mer pedagogisk fremstilling av den enkeltes fangehistorie. Hver enkelt fanges profilside inneholder en kort biografi, en tidslinje over fangenskapet med datoer og fangesteder, mulighet til å laste opp bilder og å lenke til digitaliserte kilder.

8. mai 2020, på 75-årsmarkeringen for frigjøringen av Norge etter okkupasjonen, ble databasen lansert. Med lanseringen begynte det omfattende arbeidet med å koble hver enkelt personoppføring til de riktige kildene i Digitalarkivet. Takket være Arkivverkets vårslipp i 2020 var det et omfattende kildemateriale som ventet på gjennomgang. Dokumenter fra fangestedene Møllergata 19, Grini, Akershus festning, Åkebergveien, Bredtveit, Berg, Kristiansand og Trondheim kretsfengsel, Falstad, Bardufoss og Tromsdalen ble scannet og tilgjengeliggjort gjennom Digitalarkivet.² I tillegg ble materiale fra Bergen kretsfengsel og Ulven/Espeland digitalisert, men dette måtte man søke tilgang på for å få se. For at

databasen i størst mulig grad skal tilby kvalitetssikret og oppdatert informasjon, er det nødvendig å gå gjennom alle disse kildene. I dette arbeidet har våre dyktige frivillige lagt ned en helt uvurderlig innsats! Takket være dem er materialet fra Møllergata 19, Falstad, Bredtveit, Grini, Ulven//Espeland, Bergen kretsfengsel og Bardufoss ferdig gjennomgått.

ARKIVET freds- og menneskerettighetscenter og Stiftelsen Falstadsenteret har lenge jobbet for permanent finansiering av Fanger.no gjennom statsbudsjett. I forkant av lanseringen i 2020 og i 2021 mottok Fanger.no engangsbevilgninger gjennom revidert statsbudsjett. Vi har også vært heldige og mottatt støtte fra flere økonomiske støttespillere, for eksempel i forbindelse med avgrensede prosjekter. Likevel har det lenge vært de to freds- og menneskerettighetscenterne som har stått for driften av databasen. I desember 2023, etter budsjettforhandlinger mellom nåværende regjeringspartier, kom Fanger.no inn på statsbudsjettet. Dette sikret permanent finansiering av Fanger.no, som nå ikke lenger anses å være et prosjekt. Som følge av dette kan vi tenke langsiktig i prioriteringene som skal gjøres i arbeidet fremover. Vi kan få inn flere fagpersoner og vi kan jobbe mer systematisk med å få ut potensialet i databasen. Mulighetene er store, og vi er naturligvis svært takknemlige for støtten fra staten.

Overgriper- vs. offerperspektivet på fangenskap

En ting alle de ovennevnte kildene har til felles, er at de er laget av overgriperen.

Kildene inneholder vanligvis informasjon om hvem personen var (for- og etternavn, fødselsdato og -sted, bosted, yrke og sivilstatus for å nevne noe). Videre kan kildene fortelle oss noe om tidsrommet personen har vært ved det aktuelle fangestedet. Ofte sier kildene også noe om *hvorfor* personen ble arrestert. Dette er imidlertid overgriperen – det tyske eller norske, nazifiserte politiet – sitt perspektiv på arrestasjonsårsaken. Informasjonen politiet hadde, kunne basere seg på at noen var tatt midt i en ulovlig³ handling, at noen hadde sprukket i avhør, løse rykter eller regelrett feilinformasjon. Ofte er opplysningen om arrestasjonsårsak svært kortfattet, enten på tysk eller norsk: «Spionverdacht», «Illegal Betätigung» eller «Beleidigung der Wehrmacht» kan være alt en får av detaljer.⁴

De arrestasjonsårsakene som oppgis i kildematerialet fra overgriperen, trenger altså ikke å stemme overens med personens egentlige virksomhet under okkupasjonen. I forbindelse med filmen *Quislings siste dager* har Gard B. Eidsvold ved flere anledninger omtalt sin families traume fra okkupasjonen. Knut Eidsvold, Gards far, ble arrestert 17. juli 1944. Ifølge Knuts fangekort fra NS-fengselet Bredtveit ble Knut arrestert som følge av «befatning med illegale skriv». Knut selv, derimot, oppga i et spørreskjema han fylte ut 11. mai 1945 at han i realiteten var sjef for et transportapparat for flyktninger. Det er mulig det nazistiske politiet ikke visste hvilken stor fisk de hadde i håven.

Ved å kun benytte kilder produsert av overgriperen, kan man gå glipp av viktige nyanser ved individenes

fangehistorie. Det var derfor svært gledelig at Arkivverket gjennom årets vårslipp (april 2024) tilgjengeliggjorde 19 bokser med spørreskjema tilsvarende det Knut Eidsvold fylte ut.⁵ Disse skjemaene ble fylt ut av tidligere politiske fanger i frigjøringsdagene 1945, og tilbyr på den måten den tidligere fangens eget perspektiv på fangenskapet. Skjemaets første side inneholder blant annet spørsmål om arrestasjonsdato, hvor man satt i fangenskap, hvorfor man ble arrestert og hvem man ble arrestert av. På baksiden er det spørsmål om eventuelle angivere og mishandling under fangenskapet. En begrensing ved kilden er at den ikke favner over spennet av de norske fangene under okkupasjonen. Skjemaene er i hovedsak fylt ut av Grini-fanger før hjemreisen begynte, men noen er også fylt ut av fanger som satt ved andre fangesteder i Norge ved frigjøringen. Fanger som ble løslatt tidligere enn mai 1945, er derfor sjeldent å finne blant skjemaene. Unntaksvis er skjemaene fylt ut av hjemvendte tysklandsfanger, og kun et fåtall er fylt ut av hjemvendte jødiske fanger.

Spørreskjemaene er en viktig kilde som kan vise ofrenes forståelse og perspektiver. Et illustrerende eksempel er Ålesundkvinnen Edith Anny Brekke. Edith ble arrestert 15. august 1944 i Ålesund, og ble først sendt til Trondheim kretsfengsel (avdeling B) og senere til Falstad fangeleir før hun ankom Grini 22. september 1944. Ifølge fangekortene produsert ved Trondheim kretsfengsel og Falstad, ble Edith arrestert for å ha fornærmet føreren (Hitler) og Wehrmacht. Hva dette

konkret innebar, fremgår ikke av kilden.

Edith fylte imidlertid ut et spørreskjema i Oslo 15. mai 1945 før hun reiste tilbake til Ålesund. Av skjemaet fremgår det at Edith ble arrestert etter å ha revet i stykker et bilde av Hitler. Dette er en mer detaljert beskrivelse av handlingen som førte til at hun satt i fangenskap i 9 måneder, enn hva de overgriperproduserte kildene kan tilby. Nyanser som nettopp dette, er viktig å få frem på de individuelle personoppføringene i Fanger.no.

Etiske avveininger

Gjennom arbeidet med Fanger.no ønsker vi å løfte enkeltindividet og dets skjebne. Etter hvert som ny kunnskap avdekkes, kan også etiske problemstillinger oppstå. Samtidig som vi ønsker å dokumentere enkeltmennesket, må vi unngå at informasjonen som tilgjengeliggjøres, leses som krenkende, utleverende eller uverdige. Hvordan kan vi dokumentere et historisk menneske og samtidig ivareta dets personvern?

Det finnes flere eksempler på mennesker som under okkupasjonen ble forfulgt som følge av den de var (eller den de ble oppfattet som), og ikke som følge av noe de hadde gjort. I den norske konteksten omfattet dette både jøder, rom, tater/romanifolk og homofile. Samtidig som vi ønsker å dokumentere forfølgelsen som disse gruppene ble utsatt for under okkupasjonen, er personvernet deres viktig, spesielt når dette er grupper som er utsatt for diskriminering og forfølgelse den dag i dag. I Fanger.no jobbes det kontinuerlig med å utarbeide retningslinjer for hvordan vi håndterer

sårbare tematikker. Vi ønsker å inkludere og synliggjøre grupper som, både i fangehistorisk kontekst og i samfunnet for øvrig, har blitt marginalisert, uten at dette skader grupper som opplever diskriminering og rasisme den dag i dag.

Fokus på de lokale fangehistoriene og bruk i undervisningssammenheng

Når man undersøker historiske hendelser, er man prisgitt kildene som eksisterer om hendelsen. Ved flere sentrale fangesteder, for eksempel Victoria Terrasse i Oslo og Misjonshotellet i Trondheim, må man anta at arkivmateriale ble destruert i maidagene 1945. Det er derfor ikke alle fangestedene som like enkelt lar seg dokumentere bruken av. I tillegg kan man snakke om en slags kildesentralisering. Det er gjerne de store fangeleirene – Grini, Falstad, Ulven/Espeland og Sydspissen/Tromsdalen – som blir viet mest oppmerksomhet og som har blitt mest undersøkt. Det var her personer som havnet i fangenskap under det tyske sikkerhetspolitiet, ble sendt til. Hvor man havnet, var gjerne avhengig av hvilken landsdel man kom fra. Fanger ved Falstad, Ulven/Espeland og Sydspissen/Tromsdalen kunne dessuten oppleve å bli sendt videre til Grini. Fordelen med en slik sentralisering er at det er enkelt å danne seg overblikk over kildesituasjonen ved de store fangestedene. Ulempen er at personenes fangehistorie fra distriktet er mer utfordrende å fordype seg i og kvalitetssikre, fordi mange av kildene er ukjente og ikke digitalisert.

Utfordringene ved fangehistoriene fra distriktet ønsket vi å gjøre noe med.

I tidsrommet juni 2022 til desember 2023 jobbet vi målrettet med lokal fangehistorie gjennom prosjektet *Mellom det lokale og nasjonale – et digitalt undervisningsopplegg om norsk fangehistorie 1940-1945*. Prosjektet var finansiert av Sparebankstiftelsen DNB, og ledet ut i en undervisningsressurs tilgjengelig for alle på Fanger.no. Målet var å desentralisere muligheten til å jobbe med okkupasjons- og fangehistorie i undervisningen, slik at dette kunne gjøres uavhengig om man besøkte et freds- og menneskerettighetscenter eller ikke. Gjennom en tilrettelegging av databasen skulle det bli enklere for lærere å sette i gang læringsprosesser om fangehistorie, hvor elevene kunne ta utgangspunkt i sitt eget nærområde i undersøkelsene sine. Undervisningsmodulen på Fanger.no ble lansert i januar 2024, og har oppgaver utviklet både for ungdomsskoletrinn og for videregående skole. Oppgavene er selvsagt utarbeidet i tråd med gjeldende læreplaner (LK20), spesielt med hensyn til samfunnsfaget på ungdomsskolen og historiefaget for videregående skole. Samtidig legger oppgavene og databasen godt til rette for tverrfaglige arbeidsprosesser, og er særlig relevant for det tverrfaglige temaet Demokrati og medborgerskap. Å bruke databasen i undervisningssammenheng gir dessuten god øving i samtlige av de grunnleggende ferdighetene.

For at elever enklest mulig skulle undersøke fangehistorier fra eget nærmiljø, var det et poeng at kildene om de lokale fangestedene måtte gjennomgås. Å jobbe med lokal fangehistorie blir mest

meningsfylt dersom informasjonen som man finner i Fanger.no, er kvalitetssikkert og oppdatert. I forkant av dette prosjektet hadde mange av de desentraliserte fangestedene lite spesifikke navn. Dette har sin bakgrunn i at man i arbeidet med *Nordmenn i fangenskap* opprettet samleposter for fangesteder. Et eksempel er fangestedet Farsund, hvor typen fangested var ukjent. I datagrunnlaget var det 12 personer registrert som fanger ved Farsund. Gjennom et godt samarbeid med Arkivverket i 2023 ble 112 bokser med varetektsprotokoller fra lokale krets- og hjelpefengsler digitalisert. Dette har gjort det mulig å knytte de enkelte fangene til mer spesifikke fangesteder. Etter at en frivillig har gått gjennom fangeprotokollen fra Farsund hjelpefengsel, har vi i skrivende stund 426 fanger registrert ved det spesifikke fangestedet Farsund hjelpefengsel. Dette spesifikke fangestedet er ikke nevnt i datagrunnlaget fra *Nordmenn i fangenskap*. I tillegg til at varetektsprotokollene gir informasjon om hvem som har vært innom fangestedet, inneholder de også informasjon om arrestasjonsdato og -årsak, som bidrar til å supplere informasjonen vi har fra de mer sentrale fangestedene.

Veien videre

Det er mange spennende oppgaver og tematikker som vil prege arbeidet med

Fanger.no i årene fremover. Takket være et fruktbart samarbeid med Arkivverket har vi dessuten en rekke kilder vi enkelt kan bruke for å angripe de mange satsingsområdene. Med permanent finansiering på plass har Fanger.no mulighet til å videreutvikle seg stort innenfor formidling, IT-løsninger, dokumentasjon og forskning. Vi kan knytte til oss flere samarbeidspartnere, både nasjonalt og internasjonalt. Ikke minst har vi kapasitet til å rekruttere flere frivillige i registreringsarbeidet, som de neste årene vil fokusere på varetektsprotokollene fra de lokale krets- og hjelpefengsler og spørreskjemaene som de løslatte fangene fylte ut i 1945. Vi vil også videreutvikle den digitale formidlingen, hvor en viktig satsing er bruken av tidsvitneintervju. Både lydopptak og videoer av tidsvitner vil i tiden fremover tilgjengeliggjøres på den enkeltes profilside gjennom en ny avspillerfunksjon. Alt dette er viktig for å kunne utvide forståelsen av hva fangenskap innebar under andre verdenskrig.

Fanger.no holder fangenes historier og stemmer levende. Det kan du også bidra til. Har du, eller noen du kjenner, dokumentasjon (bilder, brev, dagbøker o.l.) om noen som satt i fangenskap under andre verdenskrig? Du kan hjelpe vårt arbeid ved å sende oss dette på epost: post@fanger.no.

Noter

¹ På norsk natt og tåke-fange, forkortet NN. NN-fangene skulle forsvinne i natt og tåke i det nazistiske fangeleirsystemet.

² Man kan se en oversikt over arkivmateriale her, med lenker til Digitalarkivet: <https://www.arkivverket.no/utforsk-arkivene/andre-verdenskrig/smakebiter-fra-arkivet/varslipp-2020#!#block-body-1>

³ Hva som var ansett som ulovlige handlinger, var opp til okkupasjonsmakten. Merk at det ikke er snakk om ordinær kriminalitet, men handlinger som ble ansett som demonstrasjoner eller brudd mot det nazistiske system/styre og den tyske tilstedeværelsen.

⁴ Hvorvidt en kilde er skrevet på tysk eller norsk, er avhengig av det aktuelle fangestedet. Fangesteder som ble brukt av det tyske sikkerhetspolitiet, skrev sine dokumenter på tysk, mens fangesteder brukt av norsk politi, som Bredtveit, skrev på norsk. Eksemplene gitt her, oversettes slik: Spionmistanke, illegal virksomhet og fornærmet Wehrmacht. Disse er gjerne forkortet i kildene, slik at det for eksempel kan stå «Sp. Verdacht» eller «Ill. Betät.».

⁵ I tillegg til spørreskjemaene inneholdt vårslippet digitalisering av Statspolitietts hovedregister (16 esker med kartotekkort), Folkedomstolens sakregister (3 sakregister) og en samling brev til og fra fangen Einar Waldeland.

En faghistoriker på Instagram: Refleksjoner etter ett år med folkemord

Min hverdagsrutine det siste året har vært å gå inn på Instagram, se hva palestinere dokumenterer av sitt siste døgn, for så å dele det videre. Dette gjør jeg fordi jeg i mange år har ment at palestinerne er ofre for en stor urett. Ved første øyekast står min Instagram-aktivisme ganske langt i fra rollen som faghistoriker. Men for meg er det umulig å være stille når jeg er vitne til et folkemord. Jeg ser på det som min plikt som historiker. Nå ser jeg også at mitt personlige engasjement styrker min rolle som fagperson.

Pål Nygaard
Førsteamanuensis i historie,
Institutt for rettsvitenskap og
styring, Handelshøyskolen BI

I slutten av oktober 2023 bestemte jeg meg for å bli en slags aktivist og tydelig vise min støtte med palestinerne på sosiale medier. Da hadde Israel allerede startet krigføringen, som nå behandles som et sannsynlig folkemord i FNs internasjonale domstol ICJ.¹ Denne teksten er min måte å reflektere over hvordan jeg har kombinert min forferdelse over å daglig se drepte og lemlestedde palestinere, mitt engasjement og aktivisme for det palestinske folk, samt min historikerkompetanse i aktivitet på sosiale medier. Budskapet mitt er at min deling av dokumentasjon på det pågående folkemordet og annen Instagram-aktivitet har vært nyttig av flere grunner. For meg har aktiviteten vært et forsøk på å bidra

til å hindre folkemord, med støtte i folkemordkonvensjonen fra 1949. Min tilstedeværelse på sosiale medier har opplyst måten folkemordet blir snakket om, også i de tradisjonelle mediene. I tillegg har aktiviteten utviklet meg som historiker, fordi jeg opplever en følelse av mening gjennom å bruke min kunnskap i samfunnet.

Ved første øyekast står min Instagram-aktivisme ganske langt fra rollen som faghistoriker. Aktivister fremstilles ofte som naive og nyttige idioter som ukritisk viderefremidler propaganda. Det er en utbredt oppfatning at personlig engasjement, enten det er følelsesmessig, identitetsmessig eller politisk, hindrer oss fra å se saksfelt på en klar og nyansert måte. God analyse krever en distanse til feltet. Jeg er ikke nødvendigvis enig i det. Etter mitt syn er personlig engasjement og fagkunnskap den beste drivkraften til å søke mer innsikt og forståelse.

Nå vet jeg at det pågående folkemordet virker polariserende på vårt samfunn, og at det derfor kan være skummelt å snakke om i offentligheten. Eller som en kollega fortalte meg, at det kan være frustrerende å hele tiden bli avkrevd «hvilken side du støtter». Kan det være at vi som historikere vegrer oss for mye for å bli tatt til inntekt for bestemte synspunkt, for å bli omtalt som partiske?

Jeg mener at vi ikke bør la oss stoppe av denne frykten. En del av vår utdanning som historikere handler jo om å bli bevisste på hvordan våre fordommer og forståelser leder oss til å se fenomen på bestemte måter. Denne bevisstheten er vår beste vaksine mot å fremstille analyser og perspektiv som «objektive» eller «naturlige». For det er ikke slik at noen av oss er helt uten personlige sympatier, antipatier eller overbevisninger. De historikerne og forskerne jeg lærer mest av, er også de som er tydelige på egne ståsted. Grunnen til det er at de reflekterer over grunnlaget for sin erkjennelse og sine blindsoner. Jeg mener at den tradisjonelle mediedekningen av Israels angrep siden 7. oktober viser at vi trenger mer slik refleksjon i offentligheten. Min erfaring er at sosiale medier i større grad åpner opp for slik refleksjon.

Overflod av primærkilder, mangel på kontekstualisering

Sosiale medier flommer nå over av primærkilder. Palestinske journalister og sivile bruker mobilene sine til å dokumentere det de ser og opplever. Dette deler de nesten utelukkende på Instagram. Veldig raskt ble min hverdagsrutine med

Nøkkelen er et historisk symbol for palestinere etter al Nakba i 1948. Foto: Shy Halatzi, Wikimedia Commons.

å oppsøke palestinske journalister utvidet til også å oppsøke innhold som ga kontekst og analyse. Bilder og videoer av massedrap, lemlestedde folk og overgripere som feiret, ga meg et sug etter stemmer som kunne gi mening til det jeg så utfolde seg. Vi som velger å være vitner må bearbeide det vi ser, fortolke det, sette det i en kontekst, og gi mening til det. Altså aktiviteter som kjennetegner historikerens arbeid.

Tydeligvis var jeg ikke alene om behovet for å kontekstualisere i møte med kildene. Det som slo meg mens jeg scrollet meg gjennom Instagram var hvor aktivt fortida brukes av et mangfold av innholdsskapere. Alt fra historikere, aktivister, voksne og ungdom brukte

plattformen til å formidle linjer og perspektiv hvor fortidige hendelser ga innsikt og forståelse til det jeg er vitne til. Instagram bidro etter min mening til en bredere kontekstualisering enn tradisjonelle medier.

For meg er det mest overraskende hvor bra Instagram fungerer som arena for kritisk analyse, for eksempel av begrepene og narrative om antisemittisme, sikkerhetstruslene Israel må leve med og det israelske demokratiet. Problematisering av disse konseptene er nærmest fraværende i de tradisjonelle mediene. Sentralt i utforskningen som foregår på sosiale medier er historiske perspektiv knyttet til kolonisering, ideer om europeisk overlegenhet, og urfolks rettigheter. I vårens nummer av *Historikeren* pekte flere av historikerne på nettopp slike forhold da de ble spurt hvorfor de støttet akademisk boikott av Israel. Likevel når disse perspektivene sjeldent fram til norske mediehus.

Etterspørselen etter historikere i SoMe utover Facebook

Slik jeg ser det er vi som historiker-kollektiv for lite aktiv i sosiale medier – bortsett fra Facebook som få folk yngre enn meg bruker. Det store flertallet av norske brukere på Instagram oppsøker i vårt fravær israelske, palestinske, amerikanske og andre historikere og forskere fra det globale sør i sin jakt på historisk kontekst. Men de ønsker også å høre fra oss. Det gjør de for å få hjelp til å forstå hendelsene ut fra vårt utkikkspunkt i Norge, og for å forstå bedre norske aktørers delaktighet i

folkemordet. Vi bør derfor i større grad gå i dialog med alle dem som nå via ulike plattformer diskuterer dagens hendelser i lys av fortida. Slik dialog fordrer at vi historikere ikke kun formidler enveis via våre tidsskrift, medlemsblad, i avis-kronikker, eller som eksperter i media, men at vi går inn og deltar i diskusjonene i de sosiale mediene som unge bruker. Hvis vi tør å gå inn i dette rommet kan vi oppleve å bli utfordret på våre fordommer, blindsoner og vedtatte sannheter, altså ting som kan bidra til utvikling og læring. Men vi kan også skape bedre forståelse av det som skjer i Norge eller i Midtøsten, bidra til mer bevissthet rundt historiebruk og synliggjøre nytten av oss og faget vårt.

Å delta i ordskiftet på SoMe som faghistoriker kommer med en kostnad. Det er tidkrevende, særlig om du går i dialog med andre. En av grunnene til det er at algoritmene til plattformene fremmer spissformulering, slagord og andre uttrykk som skaper emosjonelle reaksjoner enten det er i form av sjokk, sinne, glede, sorg eller frustrasjon. I tillegg har Meta lagt seg på en linje hvor kontoer som deler innhold fra Gaza blir offer for sanksjoner i form av mindre rekkevidde og begrensninger på hva kontoen kan brukes til. Fordi jeg har delt videoer av drepte og lemleste palestiner får jeg i skrivende stund ikke bruke Facebook på noen måte.

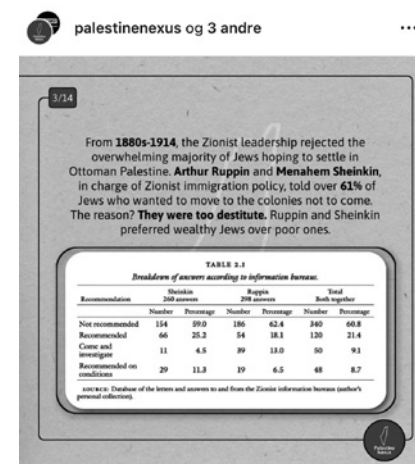
Likevel fyller Meta et behov for en felles plattform for å dele og kontekstualisere, som gjør at jeg fortsetter å bruke Instagram. En stor fordel er at jeg via plattformen får se innhold fra

historikere med ekspertise, som Ilan Pappé, Shlomo Sand, Omer Bartov og Rudolph Ware. En annen ting er at jeg kan bruke min kompetanse i jakten på å plassere det vi er vitne til i en meningsfull kontekst. La meg ta ett eksempel.

All eyes on Villar: oppsiden av å delta i den nye offentligheten

I august i år ble Oljefondets investeringer i Israel en stor snakkis.² Det startet med en sak i nettavisen *Fri fagbevegelse* om at fondets verdier i israelske aksjer økte, som så ble fulgt opp av en rekke medier.³ Presisjonsnivået var ikke helt på topp i de første sakene, og det skapte en del forvirring både i de tradisjonelle og sosiale mediene. Det som først så ut som om Oljefondet hadde økt investeringene i israelske aksjer viste seg å være en verdiøkning på eksisterende investeringer. Jeg ble imidlertid nysgjerrig på hva Oljefondet konkret gjorde med sine investeringer i folkerettsstridige selskaper, og så at min kompetanse kunne tilføre innsikt i den offentlige debatten.

I ett av mine kurs på BI underviser jeg i temaet ansvarlige investeringer, hvor nettopp Oljefondet, Etikkrådet og deres prinsipper for eksklusjon er en del av læringen. Derfor visste jeg at Oljefondet og Etikkrådet offentliggjør lister med bedrifter fondet har aksjer i og grunnlaget for eksklusjon dersom det skjer. Mens det kokte på sosiale medier med et stormløp av kommentarer mot Oljefondet, tok jeg meg tid til å se gjennom listene. Etter en systematisk gjennomgang av de seneste årene, oppsøkte jeg kommentarfelt på Instagram hvor jeg korrigerer Oljefondets

Eksempel på kildebaset historiefremføring via Instagram @palestinexus.

svar som var feilaktige, og stilte spørsmål til noen konkrete investeringer Oljefondet hadde gjort.

Oljefondets kommunikasjonsstrategi i møte med saken var å legge vekt på at de ikke hadde gjort nye investeringer i Israel i 2024. Men etter min gjennomgang måtte Oljefondet innrømme at de i 2024 hadde kjøpt aksjer i israelske selskap fondet tidligere ikke hadde investert i.⁴ Av disse ny-investeringene bet jeg meg merke i bedriften Villar. Oljefondets Instagram-konto kunne bekrefte at de i 2024 første gang kjøpte seg opp i denne bedriften. Villar driver eiendomsutvikling og bygging av infrastruktur, for det meste i de okkuperte palestinske områdene. Bedriften er også på FN's såkalte svarteliste over selskaper som bidrar til ulovlig israelsk okkupasjon.⁵

Dialogen som oppstod mellom meg

og Oljefondets Instagram-konto ble en føljetong som gikk over flere dager, og det ble laget egne innlegg om saken av kontoen som kaller seg «Vaktskifte». Oljefondet hadde i august måned en heltemodig ansatt som la ned en stor innsats i å besvare kommentarene som haglet inn under et konkret innlegg som tiltrakk seg mye oppmerksomhet. I etterkant har nettopp investeringen i Villar stått i sentrum for mediens oppfølging av Oljefondets investeringer i kjølvannet av Etikkrådets brev til regjeringen.⁶

Sosiale medier som mulighet

Jeg klarte ikke følge saken om Oljefondets investeringer uten å ha fagbrillene mine på. For meg var det umulig å skille aktivismen fra mitt virke som forsker. Det innebar å ta i bruk historiefaglige metoder. Jeg mener eksemplet illustrerer at vi som historikere kan delta med enkle og ikke så tidkrevende ting i sosiale medier hvor vi ved å bruke vår kompetanse kan berike ordsnittet – både i de sosiale og de tradisjonelle mediene. Selv om de tradisjonelle mediene (med noen hederlige unntak) er konservative og

skjeve i hva de viser fra Gaza og hvordan de viser det, så følger de med på hva vi deler og formidler i sosiale medier. Slik kan aktivitet i sosiale medier påvirke den tradisjonelle mediedekningen.

I sosiale medier er det et utbredt ønske om at vi historikere blir mer synlige. Mange baler med det de er vitne til, lurer på hvordan gi mening til det og finne ord som kan beskrive det. Da ønsker de å få høre fra folk som har kompetanse til å sette hendelser og fenomener i historisk kontekst. I en tid hvor vårt fag over lang tid har blitt desimert i skoleverket og står ovenfor utfordringer også i høyere utdanning, så er dette en sjanse til å vinne respekt og forståelse. Skal vi nå fram, så er jeg overbevist om at vi må tørre å gå inn i den nye offentligheten på sosiale medier, samtidig som vi er tydelige og sannferdige ved hjelp av vår historiefaglige metode. Opplevs det som at vi tilslører mer enn vi opplyser, eller at vi skyr unna å ta klar stilling, så kan vi ikke forvente respekt. Og viktigst av alt: Det er en plikt å bruke vår kompetanse til å hindre forbrytelser mot menneskeheten!

[israelske-selskaper-okte-med-900-millioner-6.158.1070233.bc758f732a](https://www.israelske-selskaper-okte-med-900-millioner-6.158.1070233.bc758f732a) NB! Denne saken er oppdatert og justert på grunn av at den opprinnelige saken hadde en del upresise opplysninger. Blant annet har informasjon om investering i bedriften Villar kommet til i ettertid i tråd med min undersøkelse av Oljefondets investeringer.

⁴ @norgesbankinvestmentmanagement

⁵ <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/sessions-regular/session31/database-hrc3136/23-06-30-Update-israeli-settlement-opt-database-hrc3136.pdf>

⁶ <https://www.vg.no/nyheter/i/KMrO7e/fn-ba-oljefondet-ikke-aa-investere-her-naa-stroemmer-norske-oljepenger-inn;https://forsvarfolkeretten.no/2024/11/03/tredjestaters-plikter-i-ulovlig-okkuperte-omrader-betydningen-av-den-internasjonale-domstolens-radgivende-uttalelse-i-palestinasaken/>

Noter

¹ <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240126-sum-01-00-en.pdf>

<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/186/186-20240719-sum-01-00-en.pdf>

² Oljefondet er ikke det formelt korrekte navnet. Formelt heter fondet Statens Pensjonsfond Utland. Her brukes Oljefondet fordi det er navnet som helt fra starten har vært det mest brukte navnet på fondet.

³ <https://frifagbevegelse.no/nyheter/nye-tall-verdien-av-oljefondets-investeringer-i->

Holocaustundervisning etter 7.oktober

Anders Granås Kjøstvedt, Claudia Lenz, Vibeke Kieding Banik, Fredrik Stenshjem Hagen
 Førsteamanuensis ved OsloMet, professor ved Menighetsfakultetet og forsker 1 ved HL-senteret, førsteamanuensis ved USN, førsteamanuensis ved HVL

9. november minnes vi nazistenes pogromer overfor tyske og østerrikske jøder i 1938 – i dag omtalt som novemberpogromen (tidligere «Krystallnatten»). Jødiske butikker og hjem ble vandalisert og plyndret, jødiske personer jaget og banket opp, og mange menn fengslet eller satt i konsentrasjonsleirer. Datoen markerer en opptrapping i jødeforfølgelsene, et steg på veien mot folkemord.

Fortiden kan gi oss en verdifull fortolkningsramme for å forstå verden i dag, og vi søker etter referanser og holdepunkter i historien i forsøket på å forstå vår egen tid. Slik er det også med holocaust, folkemordet på europeiske jøder før og under andre verdenskrig. Vi har lett for å venne oss til symboler og begreper fra holocaust i vår fortolkning av nåtidige hendelser. Dermed vil vår forståelse av folkemordet alltid være preget av vår egen tid.

Novemberpogromen var lenge felles referansepunkt for norske jøder og det antirasistiske miljøet. Den

markerte betydningen av kampen mot antisemittisme og rasisme, og var forankret i en felles bevissthet om historien. I fjor skilte det jødiske og det antirasistiske miljøet i Oslo lag og avholdt hver sin minnemarkering. Grunnen var den eskalerende Israel-Palestina-konflikten. Oppfatningen av hva holocaust skal bety for vår tid, virker ikke lenger å være felles.

Holocaust som referanseramme

I eskaleringen av Israel-Palestina-konflikten det siste drøye året ser vi at holocaust blir brukt som en referanse i å beskrive, tolke og fordømme hendelsene. Hamas' terrorhandlinger var det største angrepet mot jøder siden holocaust, og vekket et traume blant jøder i og utenfor Israel. Men folkemordet mot Europas jøder er også en sentral referanse i kritikken mot israelsk krigføring i Gaza, blant annet ved at landet kan bli anklaget for folkemord i Den internasjonale straffedomstolen (ICC). Mens det juridiske ennå ikke er avklart, ser vi at sammenligningen mellom Israels krigføring i Gaza og nazistenes systematiske utryddelsespolitikk mot jødene er blitt en normalisert forestilling i større lag av den norske befolkningen, ifølge holdningsundersøkelsen HL-senteret gjennomførte tidligere i år.

Innholdet i markeringen av novemberpogromen og argumentene rundt den nåværende krigen mellom Israel og Hamas viser at holocaust

som historisk hendelse også blir løftet ut av sin opprinnelige kontekst for å tolke nåtiden. Som lærerutdannere er vi interessert i hvordan dette, og den polariserte samfunnsdebatten mer generelt, påvirker måten det undervises om holocaust. At den eskalerende Israel-Palestina-konflikten og holocaust blir koblet i skolesammenheng, kom tidlig frem etter 7. oktober. Askim-russen ville ikke markere novemberpogromen i 2023 på grunn av den pågående krigen mellom Israel og Hamas fordi de ikke ville «velge side». Skolens rektor støttet elevenes beslutning med begrunnelsen om at skolen lærer ungdommen å ta selvstendige beslutninger.

Er undervisningen endret?

Dette er ett av flere eksempler som bidro til at vi ønsket å undersøke hvordan den eskalerte konflikten påvirker holocaustundervisningen i skolen. Sommeren 2024 spurte vi derfor lærere i grunnskolen, videregående skole og voksenopplæringen om de har endret holocaustundervisningen i etterkant av 7. oktober 2023 og den påfølgende krigen på Gaza. Et viktig funn er at to tredjedeler av respondentene angir at de ikke har endret noe i undervisningen. Dette viser at dagsaktuelle hendelser ikke nødvendigvis gir utslag i klasserom.

Av de som oppgir at de har endret undervisningen, ser vi noen tydelige, men samtidig motstridende, tendenser. Forskjellene handler om hvordan holocaust som fortidig og Gaza-krigen som nåtidig hendelse relateres til hverandre. Mens vi

Kronikkforfatterne har også bidratt med andre perspektiver rundt holocaustundervisning i skolen i boken Å undervise om holocaust: Utfordringer og innganger, utgitt på Universitetsforlaget i 2024.

ikke nevnte «folkemord» i spørsmålene, forekommer begrepet relativt ofte i de åpne svarene, og et samlet inntrykk er at noen av respondentene underveis glemte at dette var en undersøkelse om holocaustundervisning, og svarte som om det var en undersøkelse om undervisning om konflikten mellom Israel og Palestina. Dette illustrerer hvor tett de to henger sammen for noen av respondentene.

Mens noen lærere har en drøftende inngang til folkemordbegrepet, med formål om å gi elevene grunnlag for å

Glimrande språkhistorie frå Grepstad

Ottar Grepstad:

Farlege språk. Historisk lesebok om språkkonfliktar.

Dreyers forlag, 2024

Truls Haugen Busterud Sletvold
Redaksjonsmedlem, konservator
på Sverresborg Trøndelag
Folkemuseum

Etter at eg no har mottatt og lese den tankevekkande og opplysende boka Farlege språk, vel eg å hylla målmannen Ottar Grepstad med ei bokmelding på nynorsk.

Den norske lova som seier slik eg no har demonstrert – at ein har krav på svar på sama mål som ein vel å bruke – verkar heseblesande liberal og moderne. Men ho høyrer heime i 1923, og ifølge forfattaren kan vi spora denne lova til ein dansk språkkonsolideringspolitikk etter krigane mot Preussen på midten av 1800-talet. Den ytst konsoliderande

norske språklova kom etter ei lengre, bitter målstrid, som Grepstad brukar siste del av boka på å avsløra at var alt anna enn fredeleg og førd i tolerant ueinighet. Vald og midlar ein brukar å sjå på som totalitære har også prega Noreg. Ilag med sju andre døme fortel Grepstad engasjerande og med glasklår prosa om historiske språkkonfliktar også utanfor våre landegrenser. Scenane Grepstad skildrar, tek lesaren frå 1300-talets England til 20-talets Trondheim og vidare til Bangladesh' frigjeringsrørsle på 70-talet.

Dei historiske linjene er lange, innvikla og unike. Grepstad vev elegant alle historiene saman som eit felles døme på noko som står att som Grepstads hovudpoeng gjennom nærare 40 år som hylla språkvitar og målmann: at språk er ein umiskjenneleg og uerstatteleg del av vår identitet, sjølv om språket ofte ikkje blir sett på som vår viktigaste

trekke egne konklusjoner, forutsetter andre at det pågår et folkemord på Gaza. Sistnevnte holdning finnes også hos noen av elevene hvis lærere ikke har endret undervisningen, men det er få av lærerne som oppgir at de har endret undervisningen som en direkte følge av elever med høyt engasjement i konflikten.

Blant dem som har endret undervisningen, er det et mindretall som har økt undervisningsomfanget om holocaust for å forstå konflikten i dag. Flere beskriver en større vektlegging av nåtidsperspektivet, ved at elevene skal lære om og drøfte folkemordbegrepet, eller forstå holocaust som bakteppe for Israel-Palestina-konflikten. Relatert til det siste finner vi også påstander om at fortidens ofre er blitt til dagens gjerningspersoner både blant respondentene og deres elever. Noen respondenter avviser imidlertid dette aktivt, og peker mot et behov for å kunne skille fortidige hendelser og nåtidig konflikt.

Historisk forankret undervisning

Funnene våre aktualiserer spørsmålet om hvilken betydning holocaust har i dag. Her gir forskjellen mellom en universalistisk og en partikularistisk tilnærming oss innsikt. Sistnevnte vektlegger kun betydningen av selve hendelsen, det vil si forfølgelsen og utryddelsen av de europeiske jødene i regi av Nazi-Tyskland og dets medhjelpere i de okkuperte landene i Europa, deriblant Norge. Den universalistiske tilnærmingen tilsier at holocaust har en allmennmenneskelig betydning utover den konkrete historiske

hendelsen. Denne tilnærmingen har stått sterk i skolen de siste tiårene, hvor det antas som en uproblematisk selvfølge at undervisning om holocaust innrammes i et videre fokus på menneskerettigheter og overordnet i forebyggende arbeid.

Det vil alltid være relevant å aktualisere betydningen av holocaust i lys av vår egen tids utfordringer, og elevenes interesse og engasjement skal tas på alvor. Men i forbindelse med Israel-Palestina-konflikten ser vi at nåtidsorienteringen kan medføre en fare for å miste det konkrete historiske utgangspunktet av syne. Det er oppløftende at flertallet i vår undersøkelse legger opp til en historisk forankret refleksjon. Ellers kan holocaust bli en ren stikkordsgiver for anliggender man ønsker å fokusere på, noe som kan bidra til avhistorisert tilnærming til folkemordet og i verste fall feilaktige og forvrengte slutninger.

Kronikken ble først publisert i Morgenbladet.

identitetsmarkør. Boka er også eit ambisiøst verk når det kjem til form. Å kalla boka ei «historisk lesebok» slik utgjevar Dreyer har gjort er nærmast å underkommunisera fleire av bokas innvevde verkemidlar. Ei lesehistorisk bok kunne like godt ha vorte skriven heima i stova hos Grepstad med ein digital forskartilgang til Nasjonalbiblioteket, men denne boka kjem som eit resultat av fleire år med reiser der Grepstad har møtt og intervjuar tidsvitnar. Grepstads møte med tyngda av ei øks og personlege forteljingar gjer at han skildrar historia med eit medvit om nærleiken ho har til menneske og våre sansar. Frå start til slutt, sjøl i møte med eldre kjelder, gjev han historia liv:

Her tek opprøret til, her tok krigen slutt. Der eg går oppover mot kyrkjehuset i Sampford Courtenay med sola i ryggen, innser eg at det er mykje å fortelje. [...] I kvit skrift på gråblått metall les eg at andre pinsedag 1549, *Whit Monday*, drap folk den lokale bonden William Hellions her. Etterpå slutta dei seg til eit kornisk opprør mot språkleg og religiøs endring som enda med nederlag mot kongshæren her oppe ved kyrkja. Eg går mot den utvendige trappa, tek dei tolv steinstega opp til andre etasje, *first floor*, trør på leivningar av tid festa som lyst lav, myser mot sør, ein nabo feiar vekk støyperusk, ei barnevogn trillar forbi i landsbyen Sampford Courtenay ein busstime vest for Exeter i Devon, langt unna larmen i London. (s.9)

Grepstad er utan tvil ein overtydande

autoritet på feltet. Fleire historieskribentar har fått tyn for ei overkant autoritær forteljarstemme – til dømes kritikken til Sindre Hovdenakk¹ av Trygve Riiser Gundersens *Haugianerne – enevelde og undergrunn*, men Grepstad presterer å balansera rolla som tolmodig lærar, med eit stramt tak rundt regien i narrativet, utan å bli ein forkynnar.

Ein stad veivar Grepstad pekefingaren for ofte. Han blir ein smule moraliserande rundt temaet ikkje-vald. Grepstads overtyding om at ikkje-vald er den beste løysinga blir legitimert gjennom eit amerikansk forskingsprosjekt som seier at ikkje-valdelege protestar har førd til meir reformar og suksess. At ikkje-vald er det einaste lovlege middelet for protest som staten tillèt, at det kan fungera som måte å legitimera og oppretthalde eit statleg valdsmonopol, og korleis ikkje-vald til og med i dag er ein omdiskutert form for protest, vel Grepstad ikkje å kommentere eller reflektere kritisk over². Når Grepstads kapitel i tillegg hoppar over å nemne Martin Luther King Jr. og Malcolm X sine ueinigheiter rundt kva for proteststrategi som var mest effektiv (saka nemnast utelukkande som «borgarrettsrørslas militante side» med dømet Black Panther), blir den historiske gjennomgangen til Grepstad litt for kjapp og ujamn. Heldigvis skriv han sju følgande ypparlege kapitel som skil mellom ulike typar språkkonfliktar og korleis dei kan bidra til konfliktløysing og konsolidering. Grepstad reddar seg med andre ord inn og avsluttar det heile på spektakulært vis.

I det store og det heile er kritikken

min basert rundt små og ikkje avgjerande poeng. For å gjenbruka eit glimrande poeng³ frå litteraturprofessoren Erik Bjerck Hagen om Willy Dahls kritikk av Bjørnstjerne Bjørnson: Det er altfor enkelt og i overkant polemisk å kritisera det som ikkje er der. Grepstad har skrivne ei fantastisk bok som bør vere på pensum, i vidaregåande skule så vel

som ved universiteta. For gjennom *Farlege språk* viser ikkje forfattaren berre at språk er makt, men at makta ligg i språkets essensielle plass i vår kultur, verd og vårt grunnleggjande vere. Ser ein forbi den individuelle identiteten, viser Grepstad at språket er noko av det fyrste som definerer kven vi er *saman*, eller som den gode gamle boka seier: «i byrjinga var ordet».

Noter

¹ Hovdenakk. <https://www.vg.no/rampelys/i/Xb96Px/bokanmeldelse-av-trygve-riiser-gundersen-haugianerne-enevelde-og-undergrunn-vinner-av-brageprisen-for-beste-sakprosa-bok-2022>.

² Mellom anna den amerikanske anarkisten Peter Gelderloss peikar i boka *How non-violence protects the state* (2005) på at i historieskriving om ikkje-vald vel fleire å sjå vekk frå bidraga som militante har hatt innad i vellykka frigjeringsrørslar. Slik historieskriving kan passe for statsmakter med ønskje å unngå til dømes skade på infrastruktur. Sjølv om ein godt kan vere ueinig med Gelderloss, så er det likevel ikkje ei sjølvfølgje at ikkje-vald alltid trumfar andre typar protest og aksjon, ikkje minst når staten utøver sitt valdsmonopol med ein uproposjonal respons eller på eit vis som innskrenkar fridommen til menneska. Attentatet på den tidlegare statsleiaren Shinzo Abe (08.07.2022) er eit anna, nyleg døme på at ein kan oppnå politiske forandringar gjennom valdelege middel, også utan ein reaksjonær statleg respons. <https://vanguardthinktank.org/abes-assassination-and-its-surprising-outcome>

³ Hagen, 2018, s. 230. <https://www.idunn.no/doi/epdf/10.18261/issn.1500-1989-2018-03-04>.

Frå Zapffes «Film, mugne»

Arthur Tennøe
Seksjonsleder, Nasjonalbiblioteket

Mer tema vi forbind med filosofen Peter Wessel Zapffe (1899-1990). Dette kjem til uttrykk i den visuelle arven etter han i form av teikningar og, ikkje minst, i fotografi. I Nasjonalbiblioteket finn vi eit stort arkiv av fotografi etter Zapffe. Dei om lag 6000 fotografia spenner over store delar av livsløpet hans; frå oppvekst i Tromsø, på turar og reiser, frå Oslo og etterkvart Asker der han busette seg. Arkivet spenner også over mange motivkrinsar; frå sjølvportrett, den private sfæra og filosofmiljøet, til interiør, fjellklattring, naturstudiar, dyr og landskap. Zapffe dreiv også med makrofotografering, der små scener og insekt vart iscenesett og fotografert på nært hald. I arkivet finn vi bilda i mange format og stadier, som negativ, dias, papirpositiv i album og forstørningar. Nokre er identifisert i tid og stad, andre bilete har vi mindre informasjon om.

Dette nitratnegativet låg i ei eske med påskrifta «Film, mugne. Vaskes til diapositiv eller forstørrelse». Det er det vi får av opplysningar om opptaket. Men motivet er av eit slag som lar seg lesast. I forgrunnen ser vi ei rekke med barn og ungdom med hattar av ulike slag. I mellomgrunnen eit lite hav av menneske,

mange med russelue. Seks faner stikk opp av menneskemengda. Russ, bunadar og flagg i stengene fortel oss at dette er 17. mai. Bak dette ser vi ei rekke bygningar og til høgre fjell med snø. Under ein veggreklame for Lilleborg Sæpe les vi Halfdan Holm. Fotomagasinet. Holm var ein fotograf i Tromsø. Bygninga står der i dag og har adresse Storgata 73. På ei av fanene i toget kan vi lese: «Sprogforskning maulets kilde er fundet». Illustrert med ein mann lyttar til ei ku, og på ei anna fane «Maul». Dette fører oss tilbake til Zapffe si ungdomstid og det året han var russ, i 1918. I 1917 kom ei språkreform som skapte debatt og Zapffe var engasjert i dette spørsmålet. Han var motstandar av ein ny språkreform og heldt seg gjennom livet til 1907-normalen.

17. mai-tog i bevegelse er eit vanleg fotomotiv i Noreg, og utfordringar kan ligge i å gjere opptak av folkemengda bildemessig. Denne hendinga som Zapffe har fanga opp kunne ha vore på mange stader og til mange tider. Men biletet gir oss innsikt i eit punkt i Zapffe si tid, frå dei formative åra til Zapffe, menneska som levde der og saker som var på dagsorden, før opptaket havna i eska «Film, mugne. Vaskes til diapositiv eller forstørrelse». Om 17.mai-toget vart vaska til diapositiv eller forstørrelse veit vi ikkje.

Allereie som barn var Zapffe noko svaksynt og fotografering kan nok bli forstått som ein kompensasjon for

Foto: Peter Wessel Zapffe. Nitratnegativ. Nasjonalbiblioteket.

dette. Vi ser av arkivet at han utvikla dette til ein omfattande aktivitet som amatørfotograf. Han skriv ikkje så mykje om dette i tekstane sine, men i essayet

Den døde Leir, om jakta på restane etter André-ekspedisjonen i 1930, får vi vite at «Undertegnede var av en spøkefull skjæbne anbragt om bord som fotograf».

Quiz fra HIFO Bodø

SPØRSMÅL:

- 1) Hva er Bodøs to samiske navn? Og på hvilke samiske språk er disse?
- 2) Hvor mange samiske språkområder finner vi i Nordland fylke? Hvilke språk er det snakk om?
- 3) Harald, Runar, Ørjan, Arild og Patrick Berg er blant de mer kjente som alle har spilt a-lagskamper for Bodø/Glimt. Hvilket år kom Svein Lundestads bok «Glimt i 100: Stolthet, glede og lidenskap» ut?
- 4) Landkommunen Bodin ble innlemmet i bykommunen Bodø i 1968. På dette tidspunktet hadde Bodin ca. 13 000 innbyggere. Blant de mer kjente «Bodinværingene» finner vi en tidligere fiskeriminister fra Arbeiderpartiet og Einar Gerhardsens tid. Hva het han?
- 5) Ottar, den norske stormannen som på slutten av 800-tallet besøkte Alfred den store, Konge av Wessex, kom fra nord. I «Ottars beretning» fortalte Ottar om blant annet Svealand og kvenenes land, samt om kjøpstaden Skiringssal. Hva kalte Ottar landet han sjøl kom fra?
- 6) Lulesamiske grenseloser fra Tysfjord skal ha loset 2500-3000 personer over til Sverige fra Tysfjord under andre verdenskrig. I hvilket år ble minnesteinen over denne losvirksomheten, lokalisert i Musken i Tysfjord, avduket? Og hvilken minister var det som avduket den?
- 7) Møsbrømlfse er en varm og søt lefse, opprinnelig fra Salten-distriktet i Nordland. Brunost er nok den mest kjente ingrediensen i Møsbrømlfse. Hva er de andre vanlige ingrediensene i denne historiske lefsa?
- 8) Gruvene i Sulitjelma, Sulitjelma Aktiebolag i tidsrommet 1891-1933, var rundt 1900 en av landets største industriarbeidsplasser, og på et tidspunkt landets største bergverk. Gruveanlegget i Sulitjelma hadde på det meste rundt 1700 ansatte. Det var sammen Mons Andreas Petersen som skal ha funnet den første malmsteinen i Sulitjelma tilbake i 1858, noe som etter hvert ble starten på bergverkseventyret i området. Mons Andreas Petersen, noen plasser kjent som Mons Peter, er på folkemunne kjent som noe annet enn sitt opprinnelige navn. Hva er det? Hint: En lokal festival hadde navnet sitt etter Mons Andreas.
- 9) Hvor endte Pietro Querini og hans menn opp i 1432? Hvem møtte Querini på vei til Nidaros (etter skipsforliset)?
- 10) De som deltok på Norske historiedager 2024 var muligens en tur innom Jektefartsmuseet i Bodø på arrangementets siste dag. En sentral del av utstillingen er verdens eneste bevarte og originale nordlandsjekt, kjøpt av Nordlandsmuseet fra familien Angell i Lofoten i 1954. Hva heter Jekta? Hvor mange fot lang er den?

Bodømarka den historiske sommeren 2024. Vet du hvilket fjell du ser på bildet?

Foto: Therese Thuv

SVAR:

- 1) Bodøs lulesamiske navn er Bådådjo og det pitesamiske navn er Buvda.
- 2) I Nordland fylke finner vi fem samiske språkområder: Nordsamisk, Lulesamisk, Pitesamisk, Umesamisk og Sørsamisk.
- 3) 2016
- 4) Reidar Carlsen
- 5) Hålogaland
- 6) 2019, Frank Bakke-Jensen (forsvarsminister)
- 7) 2 dl grov sammalt hvet, 6 dl hvetemel, 1/4 ts salt, 1 ts hornsalt, 1/2 ts sirup, 50 g smeltet margarin, 2 3/4 dl helmelk, 1 l helmelk, 4 ss sukker, 1 ss sirup, 300 g Høremysostr/gudbrandsdalsost, 3 dl romme, 2 dl smeltet smør (oppskrift fra norskradisijsjonsmar.no)
- 8) Mons Petter (Mons Petter var opphavsmannen til navnet på Mons Petter-festivalen, en arbeiderkulturfestival som så dagens lys fra 1990 fram til konkurransen i 2016)
- 9) Røst og erkebiskop Aslak Bolt.
- 10) Anna-Karoline – 60 fot lang.

Historikeren søker nye tekster!

Historikeren er drevet på dugnad og lever av gode tekster fra villige medlemmer og andre bidragsytere. Ved å skrive i *Historikeren* bidrar man ikke bare til det kollegiale felleskapet, men man har også muligheten til å kommunisere direkte til profesjonshistorikere, historielærere og andre historikere i Norge.

Vi er spesielt interessert i bokomtaler og anmeldelser, tekster om hva som skjer i lokallagene og seniors perspektiv. «Seniors perspektiv» har vært en gjenganger i mange år i *Historikeren*. Det er en ypperlig anledning til å hedre en god kollega, en skattet veileder eller en framifrå historiker på annen måte. Er du usikker på om din tekst kan publiseres i *Historikeren*? Ta kontakt på historikeren@hifo.no. Vi tar også i mot ferdige tekster til samme adresse.

Styremedlemmer

Leder: Peter Hatlebakk,
e-post: Peter.Hatlebakk@uib.no
Kasserer: Per Kristian Sebak,
e-post: per.sebak@sjofartsmuseum.no
Magnus Brynildsrud Andersson, tlf. 993 59 333,
e-post: mand@norceresearch.no
Redaktør i *Historikeren*:
Eli Morken Farstad,
e-post: historikeren@hifo.no
Andreas Bagås Lien (Skole-HIFO),
e-post: andreas.lien@osloskolen.no
Per Kristian Sebak,
e-post: per.sebak@sjofartsmuseum.no
Hege Roll-Hansen,
e-post: hege.roll-hansen@usn.no
Hanne Østhus,
e-post: hanne.osthus@iakh.uio.no
Ulrike Spring, tlf. 416 86 300,
e-post: ulrike.spring@iakh.uio.no

Varamedlemmer

Vetle Lars Wisløff Sandring,
e-post: vetle.l.sandring@uit.no
Oda Brunsell Harsvik,
e-post: odakarinh@gmail.com
Harald Endre Tafjord,
e-post: harald.endre.tafjord@hivolda.no
Geir Ove Halvorsen (Skole-HIFO),
e-post: geir.halvorsen@osloskolen.no

HIFO-sekretariatet

Organisasjonssekretær: Øyvind Kopperdal Rislå,
e-post: post@hifo.no
For økonomirelaterte henvendelser:
faktura@hifo.no

Lokallagsrepresentanter

Agder: Ragnhild Bie,
e-post: Ragnhild.Bie@vestagdermuseet.no
Bergen: William Sem Fure,
e-post: william.sem.fure@gmail.com
Bodø: Fredrik Lie,
fredrikglie@gmail.com
Nordvestlandet:
e-post: post@hifo.no
Rogaland: Fredrik Hestholm,
e-post: fredhest@gmail.com
Sogn og Fjordane: Pål Berg Svenningsen,
e-post: pbsv@hvl.no
Tromsø: Magnus Brynildsrud Andersson,
e-post: mand@norceresearch.no
Trøndelag: Emil Mård Vaadal Eliassen,
e-post: emil.m.v.eliassen@ntnu.no
Vestfold: Nina Sølversen,
e-post: ninasoelversen@gmail.com
Østlandet: Victoria Ciobanu Austveg,
e-post: vaustveg@gmail.com

Redaksjonen

Redaktør: Eli Morken Farstad,
e-post: historikeren@hifo.no
Redaksjonsmedlemmer: Åmund Bækken Blakar,
Oda Karin Brunsell Harsvik, Andreas Eliassen,
Grini, Vera Fiveland, Magne Klasson og Truls
Haugen Sletvold

Innmelding, kontingent og abonnement

Innmelding skjer til foreningens e-postadresse:
post@hifo.no
Kontingent 550 kr per år, for masterstudenter
300. Abonnement på *Historikeren* koster 300
kr per år.

Returadresse:

Den norske historiske forening
Universitetet i Agder,
Fakultet for humaniora og pedagogikk,
Universitetsveien 25 E, Ekspedisjonen
4630 KRISTIANSAND S

